

DE PRIORS VAN HET KARTUIZER-
KLOOSTER MONNIKHUIZEN
BIJ ARNHEM.

De eerste chartreuse, welke in Holland was tot stand gekomen, het in 1336 gestichte huis buiten Geertruidenberg, bleef in de Orde steeds den naam „domus Hollandiae” dragen, ook nadat nog bij Amsterdam en bij Delft kartuizerkloosters waren ontstaan. Zoo is ook het klooster Monnikhuizen altijd in de Orde blijven heeten „domus Gelriae”. Nooit treft men dezen naam aan voor het in 1376 gestichte kartuizerklooster in Roermond. 1) Men schreef ook gewoonlijk kortweg „prior Hollandiae” of „prior Gelriae” en bedoelde daarmee onderscheidenlijk de priors van Monnikhuizen en van Geertruidenberg.

De naam Monichusen bestond reeds toen de kartuizers daar kwamen. Dit blijkt uit den na te noemen stichtingsbrief van 1342. Vaak vindt men het klooster ook genoemd „domus Monachorum”, overeenstemmende met de tegenwoordig in Arnhem gangbare benaming „Monnikenhuizen”.

In *Archief* LIII, 354—357 is een overzicht gegeven van de groepeerings der Nederlandsche kartuizerkloosters. Aanvankelijk heeft Monnikhuizen behoord tot de „provincia Alemanniae Inferioris”.

---

1) In *Archief* LIII, 356, heb ik in een noot ten onrechte geschreven, dat met „domus Gelriae” soms ook wel het klooster te Roermond kan worden bedoeld.

In 1400, toen dit ressort door de oprichting van tal van nieuwe huizen allengs te groot was geworden, heeft het generaal kapittel de in het Rijngebied gelegen huizen — daaronder begrepen de kloosters te Gent, Diest, Geertruidenberg, Roermond, Brugge (nonnenklooster), Utrecht en Amsterdam — vereenigd tot een „provincia Rheni”. Toen in 1410 aan de scheuring in de Orde een einde kwam, bleven de kloosters te Amsterdam, Utrecht, Arnhem en Roermond bij de Rijnprovincie behooren, terwijl de andere bovengenoemde bij de „provincia Picardiae Remotioris” werden gevoegd. In 1427 zijn echter de kartuizerkloosters van Amsterdam en Utrecht alsnog van de Rijnprovincie gescheiden en gevoegd bij de „provincia Picardiae Remotioris”. Hetzelfde is in 1440 ook geschied met Monnikhuizen. 1) Nadien is alleen Roermond onder de Rijnprovincie blijven ressorteeren.

In het Rijksarchief te Arnhem, waar zich ook het Arnhemsche stadsarchief bevindt, is geen enkel stuk bewaard uit het archief van het klooster Monnikhuizen. Wel berusten er stukken betreffende het beheer van de kloostergoederen na de secularisatie. 2) Ook nasporingen elders hebben nagenoeg geen resultaat opgeleverd. De lotgevallen van het ongetwijfeld zeer uitgebreide archief der Arnhemsche kartuizers liggen in het duister. Men kan de gevolgtrekking maken, dat zij deels zijn verloren gegaan, deels door de uitgeweken kloosterlingen in het laatst der 16de en in de eerste jaren der 17de eeuw zijn medegevoerd naar den vreemde.

1) In *Archief* LIII, 357, is abusievelijk medegedeeld, dat Monnikhuizen eerst in 1473 naar deze provincie is overgegaan.

2) Volgens mededeeling van den Rijksarchivaris Jhr. Dr. A. H. Martens van Sevenhoven.

Zoo verging het ook de archieven van andere voormalige kartuizerkloosters in de Noordelijke Nederlanden. Dat er van Monnikhuizen inderdaad archiefstukken zijn overgebracht naar de kloosters der Orde in België en Duitschland, blijkt uit hetgeen volgt.

De prior Andries Loodt heeft bij den ondergang van het huis in de jaren tachtig der 16de eeuw bescheiden van bedoeld archief overgebracht naar de chartreuse te Keulen, waar hij zelf in 1592 is gestorven. Dit wordt medegedeeld in een brief van den Keulschen kartuizer en tijdgenoot Petraeus 1): „summa cum industria omnem domus supellectilem sicuti et foundationis literas Coloniam tempestive transferens.” Voorts worden wij hierover ingelicht door de mededeelingen, welke de convers Joannes Commotius op 28 April 1606 deed aan de Gedeputeerden van het kwartier van Arnhem 2), die belast waren met het beheer van de geestelijke goederen:

„Die voors. convers van Huyssen hier ontboden und gevraecht synde, off niet die procurator van Munnickhuysen eenige brieven und pampieren onder hem gehadt und achtergelaten hebbe 3), den convent thostaende, secht, syns wetens, gene, ja niet soveel als hy in syne ogen konde bergen; affirmeerende 'tselve by syne vromicheit, dan also des voers. convents brieven und segelen und andere schriften und munimenten tho Ceulen gesonden waren, wilde hy gern syn best doen und den heren

1) *Eph.* III, 179; *Biogr. Wbk.* VI, 1110.

2) Dr. J. S. van Veen te Arnhem was zoo vriendelijk om mij hierop opmerkzaam te maken en mij een extract uit hun Resolutieboek te verstrekken.

3) Joannes Commotius had geruimen tijd gewoond bij den onlangs te Huissen overleden procurator van Monnikhuizen. Zie over hem blz. 78 van deze bijdrage.

behulplick syn om in forma van vidimus ofte copien authentique tho bekomen wat de heren meinen ten dienste und profyt van den convente van noeden tho syn, als van de thinsen in 't Nybroeck, van de watermeulen 't Apeldorn und wes des meer sy;" 1).

Volgens de welwillende mededeelingen van den directeur van het Historisches Archiv van Keulen, bevinden zich aldaar geen stukken, afkomstig van of betrekking hebbende op Monnikhuizen. Trouwens het eigenlijke archief van het kartuizerklooster te Keulen, dat op het einde der 18de eeuw is opgeheven, wordt bewaard in het Preuszisches Staatsarchiv te Düsseldorf. Doch ook hier zijn, blijkens de mij door den rijksarchivaris, Dr. Vollmer, verstrekte inlichtingen, geen archivalia te vinden, die bepaaldelijk betrekking hebben op de Arnhemsche kartuizers. Wel vindt men in het Kleve-märkischen Landesarchiv onder XXI (Verhältnisse zu Geldern, etc.), nr. 133, een stuk, waarvan de inhoud aldus wordt aangeduid: „Vermittlung des Karthäusers Hendrik bezw. Theodor Poelman 2), vormals Prokurator des Klosters Monichusen bei Arnheim, zwischen Wilhelm von Egmont und Herzog Adolf

1) Vervolgens deelde de convers aan zijn ondervragers mede: „dat Pater Hercules, prior van 't Carthusierklooster tho Leuven und visitator generalis van haren orden in de Nederlandsche provinciën, tegen Joannis tho midsomer wederom by der handt sol syn, und so de heren aen denselven om d'eene of d'andere des convents nootdrufft begeerden tho schriven of doer hem comparant ietwes gedaen hebben, wilde hy sich gern daerin laten employeren und meinden, dat hem niet en sel ontseyt, maer gutlick geaccordiert worden wat die heren van sulx aen den voorn. visitator in copien off vidimusbrieven sollen mogen gesinnen."

2) D. Theodoricus Poelman, geprofest monnik van Monnikhuizen, is 20 April 1524 gestorven (c. 1525, 1527).

von Geldern. 1473". Door een meer grondig onderzoek echter zoowel van genoemde verzamelingen, alsmede o.a. van het archief van het voormalige kartuizerklooster bij Wezel 1), zou men er ongetwijfeld in kunnen slagen een belangrijk aantal verspreide gegevens over Monnikhuizen bijeen te brengen.

Ten slotte moge ik wijzen op een 16de eeuwsch handschrift, dat wordt bewaard in de Stadtbibliothek te Trier, getiteld: „Nomina sepulcorum utriusque sexus apud Carthusianos Colonienses ab anno 1340—1530 cum elencho confratrum Carthusianorum domorum Confluentiae, Treviris, Coloniae et Gelriae defunctorum ab anno 1350—1521" 2).

Een andere weg heeft een tynsregister gevonden, dat in 1534 door den prior Jan Arnoldsz. was opge maakt en betrekking heeft op de tynsen, welke Monnikhuizen destijds in Nybroek op de Veluwe bezat. Dit register wordt bewaard in het Staatsarchief te Antwerpen. Naar ik gis, is dit stuk in de tweede helft der 16de eeuw eerst bij de Bossche kartuizers terecht gekomen en later medegenomen naar het Antwerpsche huis 3).

1) Das Karthäuserkloster Insula Reginae Coeli auf der Grave bei Wesel, von R. Scholten (*Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein*, 52, blz. 61 e. v.)

2) Max Keuffer, *Beschr. Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier*, Achtes Heft, Handschriften des historischen Archivs (Trier 1914), p. 479, no. 481 (1222). Codex 336 (1668) schijnt een Duitse vertaling van genoemd hs. te zijn.

3) H. Jacobs, *Inventaris der Archieven van het Prov. Bestuur van Antwerpen*. I Oude Archieven (Antwerpen 1890), blz. 120. Men heeft dezen codex in den inventaris niet juist gerangschikt, daar de woorden „in Nova Palude" bij de beschrijving zijn vertaald door „in de nieuwe polders" in plaats van „in Nybroek". Zie blz. 66 van deze bijdrage.

Niet veel meer is bekend van de geschiedenis der ongetwijfeld omvangrijke en belangwekkende librye van Monnikhuizen. 1) Ook wat omtrent de samenstelling van deze verzameling kon worden achterhaald is van weinig beteekenis.

In 1443 werd door de Grande Chartreuse aan den prior van het kartuizerklooster te Bazel bevolen, dat hij de boeken, afbeeldingen, enz., toebehoorende aan Monnikhuizen, welke door Albertus Buer naar Bazel waren medegenomen, aan de Arnheemsche kartuizers moest terugbezorgen. 2) Albertus Buer is, zooals zal blijken, van 1427—1430 prior van Monnikhuizen geweest en vervolgens in 1432 belast met het bestuur van de chartreuse in Klein-Bazel.

In een testament, dat in 1455 is gemaakt door Johan van Hueven, kanunnik te Luik, bepaalde deze o.a., dat al zijn boeken moesten strekken „ad usus pauperum scholarum” of van hen, die beurzen genoten. Zij mochten ze echter niet verkoopen of schenden, doch moesten ze te Arnhem of te Monnikhuizen „in libraria” bewaren. 3)

Omtrent hetgeen met laatstbedoelde boekerij is geschied na den ondergang van het klooster, wordt men eenigszins ingelicht door G. van Hasselt, die in zijn *Kronyk van Arnhem* (Arnhem 1790), blz. 235—236, het volgende verhaalt: „Insgelijks werden te dezer tijd (1588) die monnikenboeken van

1) Over de werkzaamheid der middeleeuwsche kartuizers in het algemeen op dit gebied leze men de belangrijke bijdrage van Paul Lehmann „Bücherliebe und Bücherpflege bei den Karthäusern” in *Miscellanea Francesco Ehrle. Scritti di Storia e Paleografia*. Vol. V (Rome 1928), blz. 364 e.v.

2) c. 1443.

3) P. Nyhoff, *Inventaris van het oud-archief der gemeente Arnhem*, (Arnhem 1864), blz. 108—109.

't Gasthuis, en 't Broerenklooster, item die van de Cartuizers van 't convent van Monichuysen, welke door de predikanten waren uitgeschoten, geplaatst in de oude Sacristie, of tegenwoordige Gerve kamer van de Groote Kerk, in een vaste kasse, waar in voormaals de mis- en altaarpleeders bewaard waren, en zulks tot gebruik der Predikanten, mits hare handteekening aan den koster gevende, zo dikwijls zij een boek zouden ligten”. De kroniekschrijver verhaalt verder, dat sommige van deze boeken „door hare oude banden zeer bijzonder zijn”, alsmede dat de rechtsgeleerde boeken uit deze kloosters naar het Stadhuis zijn gebracht.

Wat de samenstelling der bibliotheek van Monnikhuizen betreft, krijgt men uit de weinige nog bewaarde resten geen beeld. Vooreerst worden een zevental handschriften bewaard in de Bibliothèque Mazarine te Parijs. Hoe zij in omloop zijn gekomen, wordt duidelijk uit de aanteekening, welke men er in aantreft: „Sum ex libris Johannis a Neecken, qui me emit a magistratu Arnheimensi 2o Maji anno 1588”. Zij zijn afkomstig van Johannes a Neecken, die van 1582 tot 1591 predikant te Arnhem is geweest, en die ze in 1588 heeft gekocht van den magistraat der stad. Het ex-libris dezer handschriften luidt afwisselend: „Dese boec hoert in den clooster, dat men heet Monichusen up de Valua”, „Liber patrum Carthusiensium prope Aernhem in Monichusen”, enz. Het *Verslag van een onderzoek te Parijs naar handschriften en bescheiden, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland*, door Dr. A. Hulshof (Utrecht 1912), blz. 65—69, bevat eene beschrijving van deze handschriften, waaraan het volgende is ontleend:

no. 28: *Bibliā Latina*, Perk. 231 × 131; 284 fol. in 2 kol. (einde 13de eeuw);

no. 566: *S. Ambrosius, Hexaëmeron*, Perk. 251 × 175; 106 fol. (1463); In fol. 106a: „Explicit liber sextus beati Ambrosii in Exameron, scriptus in parte et finitus per Wilhelmum de Iserenloen, anno a Nativitate Domini MCCCC sexagesimo tercio, ipso die Servacii episcopi.” 1)

no. 588: *S. Augustinus, Confessiones*, Perk. 271 × 182, 117 fol. in 2 kol. (15de eeuw);

no. 596: *S. Augustinus, Confessiones*, Perk. 271 × 182, 117 fol. in 2 kol. (15de eeuw);

no. 606: *S. Augustinus, Super sermone Domini in monte; Sermones in epistolam Johannis apostoli et evangelistae*, Perk. 222 × 154, 100 fol. (1415);

In fol. 100b: „Finitur anno Domini Mo CCCC XVo per fratrem Willemi (sic) Huesden.” 2)

no. 610: *S. Augustinus, De Trinitate*, Perk. 259 × 180, 135 fol. (15de eeuw);

no. 644: *S. Augustinus, Liber de sermone quem Dominus discipulis in monte locutus est: Liber questionum LXXXV; Super epistolam ad Galathas; S. Gregorius, Commentariolum super Cantica Cantorum*, Perk. 255 × 182, 139 fol. (15de eeuw);

Verder worden nog drie wiegedrukken, die blijkens de aanteekening op den band van Monnikhuizen afkomstig zijn, bewaard in de Openbare Bibliotheek te Arnhem. Het zijn de volgende:

Casus breves decretalium (Colon: J. Koelhoff 1485);

Compilatio decretalium Gregoriana, illustrata lu-

1) Een negatief van de fol. 1a en 106a van dit hs. bevindt zich in de verzameling van de universiteitsbibliotheek te Utrecht.

2) Een negatief van fol. 1a en 100b van dit hs. bevindt zich in de verzameling van de universiteitsbibl. te Utrecht.

cubrationibus H. Clarii. (Venet. B. de Tortis. 1494);

Justinianus Imperator, Imperialia statuta iurium. (Nuremb. A. Koberger. 1486). 1)

Tot het convent van Monnikhuizen hebben in den loop van zijn bestaan verscheidene auteurs behoord, van wie bekend zijn de priors Hendrik van Kalkar, Hendrik van Coesfeld en Hendrik van Hessen, alsmede Albertus Kivet († 1449) 2) en Wouter Bor. 3)

Het is zeker, dat ook de Arnhemsche kartuizers, vooral gedurende de 14de en 15de eeuw, zeer bedrijvig zijn geweest in het afschrijven van boeken. Slechts een enkele afschrijver onder hen kan hier met name worden genoemd: Hendrik van Beckbeek, die in 1393 is overgeplaatst naar Amsterdam. 4)

De bloeitijd van Monnikhuizen moet men wellicht zoeken tusschen de jaren 1360 en 1460. Bekend zijn de talrijke gunstige uitlatingen van tijdgenooten omtrent het hoogstaand geestelijk leven aldaar. In het algemeen trouwens zag men in de 14de en 15de eeuw met eerbied op naar de kartuizers, van wier mystieke school veel invloed uitging.

1) Volgens mededeeling van de directrice is het niet onmogelijk, dat de bibliotheek behalve deze drie nog een of twee boeken bezit, die aan de Arnhemsche kartuizers hebben behoord.

2) *Biogr. Wbk.*, V 300; B. Kruitwagen O.F.M., *Het „Speculum Exemplorum”*, in *Archief* XXIX (1905), 341. Vgl. ook hierachter blz. 36.

3) Hij vertaalde uit het Latijn *Die Historie van Sinte Anna*, welke herhaaldelijk is gedrukt, o.a. c. 1530 te Antwerpen bij W. Vorsterman.

4) Hij schonk aan het Amsterdamsche klooster verschillende belangrijke boeken: „et etiam quamplurimos in ordine et extra conscripsit”, (*Meinsma*, 247).

Wat de spiritualiteit betreft, hebben zich meerdere bewoners van Monnikhuizen onderscheiden, b. v. de priors Hendrik van Kalkar, Hendrik van Coesfeld en Alphardus de Hollandia, alsook Jan van Delden, 1) broeder van de Diepenveensche non Elsebe Hasenbroecks, de reeds genoemde Albertus Kivet, de convers Herman van Apeldoorn 2) wiens zuster Mechtelt een der eerste nonnen van Diepenveen is geweest, en Henricus de Campania. 3)

Acquoy heeft destijds de opmerking gemaakt, dat bij voortgezette navorschingen nog wel eens zou kunnen blijken, „dat de groote zedelijke hervorming der veertiende en vijftiende eeuw, die aan de Augustijner-regulieren wordt toegeschreven, oorspronkelijk van de kartuizers is uitgegaan.” 4) Hij schreef deze woorden in verband met een uitweiding over Hendrik van Kalkar. Een nader onderzoek omtrent den invloed der orde van Sint Bruno op het ontstaan en de ontwikkeling van de moderne devotie en op de reformaties in andere kloosterorden van dien tijd zou inderdaad verrassend kunnen zijn, 5) en misschien zou het convent van Monnikhuizen daarbij bijzonder de aandacht trekken.

Veelvuldig zijn de relaties, die men aantreft tusschen de bekende figuren uit den Deventer kring en de kartuizers. Geert Groote zelf heeft zich ge-

1) † 1424; *Biogr. Wbk.*, VI, 383.

2) † 1432; *Van de doechden der vurigen en stichtigen susteren van Diepenveen*, uitgeg. door D. A. Brinkerink (Gron. 1904), 276—277.

3) *S. Ursula vindicata*, p. 879.

4) Dr. J. G. R. Acquoy, *Het klooster te Windesheim en zijn invloed* (Utrecht 1875), 23, noot 1.

5) Vgl. *Archief* 1925, blz. 112.

urende twee en een half jaar in een cel te Monnikhuizen teruggetrokken. 1) Uit zijn brieven blijkt dat hij geregeld met kartuizers in verbinding stond, hen steunde en van hen steun ontving. Vele instellingen en gebruiken hebben de regulieren van Windesheim ontleend aan de statuten der kartuizers.

In deze bijdrage heb ik mij voorgesteld een aantal biografische gegevens mede te deelen over de kartuizers, die het klooster Monnikhuizen als prior of rector hebben bestuurd, en wel op overeenkomstige wijze als in deel LIII (1929) van dit *Archief* over de priors van Nieuwlicht bij

1) In welke verhouding tot de orde heeft Geert Groote te Monnikhuizen gestaan? Zijn biograaf Thomas a Kempis, die daar zelf naderhand Groote's cel is gaan bezichtigen en dus goed was ingelicht, geeft hierop duidelijk het antwoord: cellam accepit ut hospes amandus. Hij was er als vriend en als gast, zooals ook Joannes Cele, en zooals later Nicolaas Eschius bij de kartuizers te Keulen een gastvrije cel heeft gevonden. („praebendarius et convictor”. *Eph.* III, 6). In *Studiën* CXII (1929), 464—493, evenwel heeft Prof. Dr. J. van Ginneken S.J. betoogd, dat Geert Groote daar kartuizer is geweest. Dit lijkt mij onaannemelijk. De professie had reeds plaats één jaar na de intrede. Novice kan Groote daarom al dien tijd niet geweest zijn. Geprofest monnik begrijpelijkerwijze evenmin. Vermoedelijk is hij er prebendarius geweest. Als bijzonderheid deelen de biografen van Geert Groote mede, dat hij een haren boetekleed op het bloote lijf heeft gedragen. Voor een kartuizer zou dit geen bijzonderheid zijn geweest, want zulk een cilicium behoort tot de Cartusiaansche kleedij. Ook andere devoten hebben het wel gedragen, o.a. Elsebe Hasenbroecks. (*Biogr. Wbk.*, V 222)

Door het bestuur der orde werd in 1385 de dood van Geert Groote bericht met deze woorden: „Obiit Magister Gerardus de Groot de Daventria magnus benefactor et amicus ordinis, habens tricenarium.” (c. 1485).

Utrecht. 1) De uittreksels uit de akten van het generaal kapittel daarin opgenomen, zijn mij wederom welwillend verstrekt door Dom Palémon Bastin O. Carth. te Florence.

Omtrent hetgeen aan de stichting van een kartuizerklooster bij Arnhem — naar de mededeeling van Hendrik van Egger van Kalkar — is voorafgegaan, wordt men door dezen auteur, die daar een kwart eeuw later prior was, ingelicht. Zijn tractaat „De ortu et decursu ordinis cartusienensis” 2) bevat het volgende verhaal:

„Est eciam prope Arnhem in Velua domus honesta, Monichusen dicta. Quam dux Ghelriae dominus terre vellet inchoare, equitans hincinde de loco ad locum, placentem sibi non invenit aut satis aptum. Cui tandem occurrens pauper quidam fere septuagenarius dixit: „Domine, scio locum vobis a Deo preordinatum”. Quo dum devenisset dixit: „Hic multis annis audivi concentus celebres, ardentia vidi luminaria, et mira fieri festa”. Hoc audiens, devotus pater Abbas de Marienwerd Premonstratensis, ibi presens, continuo descendit de equo, et oracione facta super terram in genibus, audivit dicentem: „Hic est locus meus”. Domus igitur ibidem

1) Bij het citeeren worden dezelfde afkortingen gebezigd als op blz. 308 van genoemd deel zijn verklaard en voorts nog de volgende:

c. = chartae capituli generalis. (Zie *Archief*, LIII, 307).

Archief = Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht.

Toepke = Gustav Toepke, Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662, Erster Teil. (Heidelberg 1886.)

Keussen = Dr. H. Keussen, Die Matrikel der Universität Köln 1389 bis 1559, I (Bonn 1892).

2) Vermeer, t.a.p. blz. 109—110.

plene edificata et reddituata, postea, procurante Sathana, aliquamdiu sine Cartusiensibus stetit vacua.”

Dorlandus (*Dorl.* 350) en andere kroniekschrijvers, die eveneens van deze gebeurtenis gewag maken, hebben hun gegevens uit bovengenoemde bron geput.

Omstreeks het jaar 1335 is een aanvang gemaakt met den stichtingsarbeid. Graaf Reinoud II van Gelder had zijn keuze laten vallen op terreinen, die van ouds den naam Monnikhuizen droegen. In een oorkonde van 27 Maart 1335 toont de graaf zich reeds een groot weldoener van „den Sartrosen tot Monichuysen” en steunt hij den bouw van het nieuwe klooster met ruime giften. 1) In dezen tijd moeten enkele „initiatores” onder leiding van een „rector” naar Arnhem zijn gekomen om den grondslag te leggen voor de nieuwe nederzetting. De namen dezer kloosterlingen zijn ons onbekend gebleven; evenzoo het convent of de conventen, welke hen hadden afgestaan. Niet onwaarschijnlijk is, dat vooral de chartreuse van Keulen de rol van moederklooster heeft gehad. In deze zelfde jaren heeft de stichting van een chartreuse buiten Geertuidenberg haar beslag gekregen.

De eigenlijke giftbrief van Monnikhuizen dagteekent van 24 Juli 1342. 2) In dezen brief oorkondt Reinoud II, inmiddels hertog van Gelder geworden, dat hij en zijn gemalin Eleonora van Engeland nabij Arnhem een kartuizerklooster hebben gesticht en ten spoedigste zouden voltooien. Terwijl reeds ter

1) I. H. Nyhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland* (Arnhem 1830), I, 338.

2) *Oudheden en Gestichten van het bisdom Deventer*, door v. H. en v. R., I, (Utrecht 1744), 348—353, waar deze oorkonde staat afgedrukt, evenals in *Ann.* V, 400; Nyhoff, t.a.p., blz. 444.

reinen daartoe waren geschonken, ontving het convent aan jaarlijksche renten 500 ponden. Daarenboven belangrijke tienden en goederen in Nybroek op de Veluwe, niet ver van Deventer.

Blijkens de chartae van het generaal kapittel der Grande Chartreuse is het huis in 1343 door de Orde geïncorporeerd. De stichting was daarmede tot stand gekomen en tegelijkertijd verkreeg Monnikhuizen zijn eersten prior. Of dit degene is geweest, wiens overlijden in 1362 op het generaal kapittel is bekend gemaakt, is onzeker. 1) Vermoedelijk is Dom Christianus niet de eerste prior geweest.

In 1343 stierf Reinoud II, waarna het jonge klooster weldra tegenspoed had te verduren. Hendrik van Kalkar verhaalt, dat het huis, toen het geheel was voltooid en begiftigd, eenigen tijd ledig heeft gestaan. In het autograaf van „De ortu et decursu”, hetwelke boven is geciteerd, staan de woorden „sex annis” doorgehaald en is in margine geschreven „aliquamdiu”. Tal van andere handschriften van het tractaat hebben in dezen tekst de woorden „sex annis”, terwijl zij bovendien vermelden om welke omstandigheden de monniken hun klooster hadden verlaten, n.l. „postea, moriente domino et discordantibus inter se filiis”.

Reinoud III geraakte niet lang, nadat hij zijn vader in Gelder had opgevolgd, in een twist met zijn jongeren broeder Eduard. Eerstgenoemde vond steun bij de Heekerens, terwijl de Bronkhorsten zich aansloten bij Eduard. Omstreeks 1350 ging deze vijandschap over in een burgeroorlog.

Reeds in 1350 of eerder had Monnikhuizen ern-

1) c. 1362: „Obiit D. Christianus prior Gelriae, qui habet tricenarium”.

stige moeilijkheden gekregen met den hertog. Reinoud was hevig verbolgen op de kartuizers en dreigde hen met de verwoesting van hun klooster. Prior en convent richtten in verband hiermede 29 Mei 1350 een suppliek tot Clemens VI, waarbij zij den Paus verzochten hun toe te staan in het vervolg weder te celebreeren, hetgeen zij na den dood van Reinoud II naar het oordeel van den toenmaligen prior om een bepaalde reden hadden nagelaten. Dit werd hun toegestaan. 1) Niettemin bleef door de twisten tusschen de Heekerens en de Bronkhorsten hun klooster niet ongestoord. Het generaal kapittel moest hun dan ook in 1355 elders een toevlucht laten zoeken.

c. 1355: „Priori domus Monichusen non fit misericordia et ejus excusatio de non veniendo ad capitulum admittitur, et conceditur sibi quod possit ire ad tutiora loca propter guerras, et si opus fuerit convocare duos priores ad dividendum conventum, si et prout viderint expedire, domo tamen prius visitata. Alemaniam Inferiorem visitabunt Priores Gelriae et Coloniae.”

De patres capitulares handhaafden den prior in zijn ambt en keurden goed, dat hij niet in hunne vergadering was verschenen. Hij ontving verlof om, in afwachting van rustiger tijden, zijn convent zoo noodig over andere huizen der Orde te verdeelen, mits Monnikhuizen eerst zou zijn gevisiteerd en mits twee priors omtrent deze verdeling overleg zouden hebben gepleegd. Tegelijk ontvingen de priors van Monnikhuizen en van Keulen opdracht om de huizen der provincia Alemania Inferior te visiteren.

In 1350 kwam een confraterniteit tot stand tus-

1) Zie de bijlage op blz. 79.

schen de conventen der kartuizerkloosters te Trier, Coblenz, Keulen en Arnhem. 1)

De lotgevallen van het convent in deze jaren liggen verder in het duister. Alleen vernemen wij nog, dat de prior ook in 1359 niet naar de Grande Chartreuse was gegaan. Hij was toen visitator van de provinciën „Alemania inferior et superior”. 2) De in 1359 tusschen Reinoud van Gelre, Eduard van Gelre en Johan van Kleef en de ridders, kna-
pen en steden gesloten landvrede heeft wellicht rustiger tijden voor het klooster gebracht.

Toen in 1360 de chartreuse op den Mont-Cornillon bij Luik werd gesticht, zond het bestuur der orde 4 monniken daarheen, namelijk twee uit de chartreuse van Abbeville, een uit Parijs en Dom Bartholomeus, professus van Monnikhuizen, 3) Hieruit zou men opmaken, dat het Arnheemsche klooster reeds levenskrachtiger was geworden.

Van de personen der priors, die vóór 1368 Monnikhuizen hebben bestuurd, is nagenoeg niets bekend. Van de vóór dien overleden monniken en broeders werden er op het generaal kapittel slechts drie vermeld, n.l. in 1350 D. Nicolaus, in 1360 Fr. Philippus, convers, en in 1362 de reeds genoemde prior D. Christianus. Bovendien werd in 1356 in de Grande Chartreuse het overlijden gemeld van de hertogin Eleonora, voor wier zielerust in de huizen der Orde een tricenarium zou worden gehouden.

In 1365 wordt de prior van Monnikhuizen door het generaal kapittel in zijn ambt gehandhaafd, als

1) *Chronologia Carthusiae Coloniensis* (hs. Lucca); J. Bungartz, *Annales Cartusiae Coloniensis* (hs. Hain).

2) c. 1359: „Priori Geldriae non fit misericordia, et ejus excusatio admittitur, salvis expensis mittendis”.

3) *Ann.* V, 566.

mede de reden van zijn niet verschijnen in deze vergadering als geldig erkend. 1) In 1368 schijnt deze prior te zijn gestorven of van zijn ambt te zijn ontheven. De reeks van vermaarde kloosteroversten vangt in dit jaar aan.

Hendrik van Egger van Kalkar (1368—1373).

Wij zouden bijna kunnen volstaan met een verwijzing naar hetgeen omtrent dezen prior uitvoerig is medegedeeld door Mejuffrouw Dr. H. B. C. W. Vermeer in haar dissertatie: *Het tractaat „Ortus et decursus ordinis Cartusienensis” van Hendrik Egger van Kalkar. Met een biographische inleiding* (Wageningen 1929) en de uitgebreide opgave van handschriften en literatuur, welke daarin is opgenomen. Daarnevens is van belang hetgeen in betrekking tot Hendrik van Kalkar wordt aangevoerd in de jongste studiën over het auteurschap der „Imitatio Christi”, o.a.: Dom J. Huyben O.S.B. „Geert Groote en de Navolging”, in *Ons Geestelijk Erf*, Deel III, blz. 304—330; Dr. J. van Ginneken S. J., *Op zoek naar den ouden tekst en den waren schrijver van het eerste boek der Navolging van Christus* (Wetteren 1929); Dr. J. van Ginneken S. J. in *Studiën*, Deel CXII (Dec. 1929), blz. 464—493.

Volledigheidshalve moge hier echter volgen een beknopt overzicht van Hendrik van Egger's biographie, ontleend aan de inleiding van Dr. Vermeer.

1) c. 1365: „Priori Geldriae non fit misericordia et ejus excusatio admittitur”.

Hendrik van Egger 1), meer bekend onder den naam Hendrik van Kalkar, werd in de tweede helft van het jaar 1328 geboren in het stadje van dien naam. Hij is 20 December 1408 te Keulen overleden.

Gesproten uit een aanzienlijke familie te Kalkar, ontving hij het eerste onderwijs aan de Latijnsche school aldaar. Na vervolgens in Keulen onderricht te hebben genoten, studeerde hij aan de universiteit van Parijs, waar hij in Maart 1355 baccalaureus artium is geworden. 10 April 1356 verkreeg hij den graad van magister artium, waarna hij zijn studies nog heeft voortgezet. In de jaren 1358, 1359 en 1362 staat hij vermeld als doceerend magister te Parijs. In Februari en Maart 1359 was hij procurator van de Natio Anglicana. Hij was kanunnik van St. Georgius te Keulen en verkreeg daarbij in 1362 nog een canonicat van St. Swibertus te Keizersweerd. In 1365 trad hij in het kartuizerklooster van St. Barbara te Keulen, alwaar hij in 1366 als monnik is geprotest, na afstand te hebben gedaan van zijn prebenden. Reeds in 1368 werd hij als prior geroepen tot het bestuur van het klooster Monnikhuizen bij Arnhem. In dit ambt werd hij in 1373 opgevolgd door Hendrik van Coesveld, nadat hij in dat jaar door het bestuur der Orde naar Roermond was overgeplaatst om hier als „rector” de stichting van het klooster „Bethlehem S. Mariae” te voltooiën. In 1377 volgde zijne benoeming tot prior van het huis zijner professie te Keulen, welk ambt hij gedurende zeven jaar heeft bekleed. Zijn voorganger

1) R. Scholten, „Urkundliches über Moyland und Till im Kreise Cleve” in *Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein*, 50 (1890), schrijft terloops over Magister Jacob von Eger, die leefde in de eerste helft der 14de eeuw. In een noot (blz. 97) teekende hij aan: „Ein Hof Eger, ten Egge, lag bei Till, ein anderer zwischen Hönnepel und Buzelaer”, Vgl. ook van deze Annalen, 31, blz. 127, noot 1.

aldaar was Joanes de Breida († 21 Mei 1377) en zijn opvolger Jacobus Isendick van Wesel. In 1384 werd hij prior van het kartuizerklooster te Straatsburg, welk huis tot 1396 door hem is bestuurd. Na in dit jaar van het prioraat te zijn ontheven, keerde hij terug naar Keulen, waar hij zijn laatste levensjaren in het St. Barbaraklooster heeft doorgebracht. Naast het prioraat, hetwelk hij achtereenvolgens in verschillende klooster heeft bekleed, was aan H. v. E. van 1375 tot 1396 (behalve een korte onderbreking in 1381 en 1382) tevens als visitator het bestuur opgedragen van de ordeprovincie „Alemannia inferior”. In dit ambt moest hij om de twee jaar alle kloosters in dit ressort bezoeken, te weten die van Mainz, Straatsburg, Freiburg i. Br., Coblenz, Trier, Keulen, Arnhem, Roermond, Utrecht, Amsterdam, Würzburg, Grünau, Tüchelhausen, Neurenberg, Nordlingen, Erfurt, Eisenach, Hildesheim, Lübeck en Rostock. Bovendien heeft hij zich gekweten van eenige bijzondere visitatie-opdrachten buiten dit gebied, n.l. in België en Frankrijk en ook in Praag en Brünn. Voorts heeft hij zich vijfmaal op reis begeven tot bijwoning van het generaal kapittel in de Grande Chartreuse, in Italië en in Seitz (Stiermarken).

Bekend is de relatie van H. v. E. met Geert Groote, wiens bekeering H. v. E. omstreeks 1372 heeft bewerkt. Hij kende Geert Groote reeds uit zijn studietijd te Parijs. Toen H. v. E. eens voor dringende zaken — vermoedelijk de stichting van een kartuizerklooster buiten Utrecht — in Utrecht was, heeft hij daar een onderhoud gehad met Groote, waardoor deze tot inkeer is gebracht. Gedurende den tijd, dien Geert Groote daarna bij de kartuizers van Monnikhuizen heeft doorgebracht, was H. v. E. reeds prior in Roermond of Keulen.

Tijdens zijn prioraat te Keulen, n.l. in 1380, was er tengevolge van het Westersche schisma ook een scheuring ontstaan in de Kartuizerorde. Aanvanke-

lijk stond H. v. E. aan de zijde der Clementisten, ofschoon de Duitsche kartuizers in het algemeen de obediëntie van Urbanus VI waren toegedaan. De Grande Chartreuse bleef het middenpunt van de kartuizers, die aan den Paus van Avignon gehoorzaamden, terwijl het andere gedeelte der orde een eigen bestuur vormde, hetwelk sedert 1391 gevestigd werd in het kartuizerklooster te Seitz. In 1381 is H. v. E. door het buitengewoon generaal kapittel der Urbanisten afgezet als visitator. In 1382 schaarde hij zich bij de Urbanisten en werd hij hersteld in zijn ambt van visitator.

H. v. E. heeft in het bestuur der kartuizerorde een leidende rol gehad. Tweemaal heeft hij deelgenomen aan het generaal kapittel in de Grande Chartreuse. Daarna heeft hij nog driemaal het Urbanistische generaal kapittel bijgewoond, n.l. in Italië en later te Seitz. Telkenmale werd hij door deze vergaderingen gekozen onder de 8 diffinitoren der orde, die met den prior-generaal het diffinitorium vormen en met groote bevoegdheid waren bekleed. Op het generaal kapittel der Urbanisten heeft hij telkens een predikatie voor de monniken gehouden.

Hij is de auteur van verschillende tractaten, die blijkens het aantal daarvan nog bewaarde handschriften wijd zijn verspreid. In den zomer van 1398 voltooide hij de geschiedenis zijner orde, getiteld *Ortus et decursus ordinis cartusiensis*, waarvan de tekst in 1929 door Dr. Vermeer in druk is uitgegeven. Voorts bestaan nog in hs zijn *Sermones capitulares*, korte preeken, door hem bij gelegenheden voor zijn convent gehouden. Vervolgens zijn nog een aantal van zijn brieven in hs tot ons gekomen. Bovendien is hij de steller van de volgende tractaten: *Loquagium de rethorica*; *Cantuagium de musica*; *Contemplativa metrica*; *Scala spiritualis exercitii*; *Libellus exhortatorius ad Petrum monachum Carthusie Confluentie*; *Articula pro collati-*

one facienda; *Collatio pro eligendo priore*; *Psalterium Beatae Mariae*; *Commentariolum in Decretum Gratiani et Decretales*; *De continentis et distinctione scientiarum*. Welk aandeel H. v. E. heeft gehad in het stellen van het *Excercitorium monachale* (o.a. ook bekend onder den titel *Tractatus de cotidiano holocausto spiritualis exercitii* of *Speculum peccatorum*), staat niet vast. Dit tractaat is met „Ortus et decursus” het meest verspreide der geschriften van H. v. E.

Van de bestaande hss. zijn autographen: een gedeelte der notulen dd. 1359 van het verhandelde in de bijeenkomsten der Natio Anglicana aan de universiteit van Parijs. (Universiteitsbibl. Parijs), als mede — volgens Dr. H. B. C. W. Vermeer — het hs van het tractaat „ortus et decursus”, dat berust in de Landesbibliothek te Darmstadt, afkomstig uit het kartuizerklooster te Keulen.

Van het tractaat „Psalterium B. Mariae” bevindt zich een Middelnederlandsche vertaling in hs in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage, n.l.: „Enen Psalter toe laven der glo. jofferen Maria, die Henricus Calcar Carthuser gemaect hevet.” Deze vertaling is afgedrukt door J. K r o n e n b u r g, *Maria's Heerlijkheid in Nederland*, III, blz. 507.

Ten onrechte is H. v. E. genoemd als auteur van het tractaat „Chronicon priorum Maioris Cartusiae”. In den strijd over het auteurschap der „Imitatio Christi” heeft men ook verondersteld, dat H. v. E. de auteur van de Navolging zou zijn, naar aanleiding van vermeende aanwijzingen in sommige codices, waarin is aangeteekend, dat de Navolging is geschreven door een kartuizer uit de Rijnprovincie, terwijl een hs van de chartreuse te Herne (thans in de Kon. Bibl. te Brussel) zelfs spreekt van een kartuizer van het Geldersche huis. De afschrijvers dezer handschriften zullen op een dwaalspoor zijn gebracht doordat het *Excercitorium* soms als tweede boek der Navolging voorkomt. De

genoemde veronderstelling wordt thans door niemand meer verdedigd.

Uit een brief, door een ordebroeder tot H. v. E. gericht, weten wij, dat zijn tijdgenooten vertelden van een verschijning van de H. Maagd Maria aan H. v. E. Een kroniekschrijver verhaalt, dat Maria hem inderdaad eens is verschenen en hem leerde, hoe hij ter harer eere een psalter kon samenstellen. Doordat dit ruchtbaar werd, zou deze wijze van rozenkrans-bidden spoedig overal zijn verspreid. P. Dorland verhaalt in zijn *Chronicon Cartusiense* van een verschijning, welke zekere „frater Henricus” — met wien zeer vermoedelijk H. v. E. is bedoeld — te Keulen zou hebben gehad van een der gezellinnen van de H. Ursula, die hem een gebedje leerde, waarmede hij dagelijks de Moeder Gods moest groeten. Zeker is, dat H. v. E. een bijzondere vereering heeft gehad voor Maria en dat hij deze devotie heeft verbreid.

In het kartuizer klooster te Keulen heeft H. v. E. de cel S (vroeger gemerkt H) bewoond. 1)

Wat in het bijzonder den tijd van zijn prioraat te Monnikhuizen betreft, kennen wij nog enkele berichten uit de ordonnanties van de Grande Chartreuse:

c. 1369: „Priori Gelriae non fit misericordia; et clericus redditus a domo Hollandiae ad dictam domum missus ibidem remaneat, quia et ibi fuit primo indutus; clericus vero redditus qui non est in domo Gelriae indutus, sed missus in dictam domum a domo Hollandiae ad ipsam domum redeat Hollandiae, facturus ibidem professionem.”

c. 1370: „Priori Gelriae non fit misericordia et quia non venit ad capitulum solvet 10 florenos capitulo.”

1) Bungartz., t.a.p.

c. 1373: „Priori Gelriae non fit misericordia et suis supplicationibus non respondetur ex charta.”

Na het generaal kapittel van dit laatste jaar heeft hij dus opdracht ontvangen om als rector de stichting van een klooster te Roermond tot stand te brengen.

Hendrik van Coesfeld. (1373—1376).

Tegen het midden der 14de eeuw in Westfalen (bisdom Munster) geboren, trad hij in het kartuizerklooster Monnikhuizen, waar hij als monnik is geprotest. Zijn eigenlijke naam schijnt te zijn geweest Hendrik Kenemade, doch in bijna alle bronnen wordt hij slechts als Coesfeldius aangeduid. Petraeus is door deze twee namen in de war geraakt en heeft zoowel van Kenemadius als van Henricus Coesfeldius bibliographische bijzonderheden vermeld 1). In welk jaar Hendrik van Coesfeld in het Geldersche huis zijn professie heeft gedaan is niet bekend. Volgens Le Couteulx 2) was hij nog jong, toen hij in 1373 Hendrik van Kalkar opvolgde als prior van Monnikhuizen. In het eerste halfjaar van 1374 was hij in de Grande Chartreuse aanwezig op het generaal kapittel der orde. Daar viel hem de onderscheiding ten deel, dat hij door de patres capitulares werd gekozen onder de diffinitoren der orde. 3) Van zijn bestuur van Monnikhuizen weten wij heel weinig. Enkele bijzonderheden daaromtrent kan men vernemen uit de akten van het generaal kapittel uit deze jaren.

c. 1375: „Priori Gelriae non fit misericordia, et ejus supplicationibus fit responsio per schedulam”.

1) *Petr.*, 126—127; Appendix, p. 1 e. v.

2) *Ann.* VII, 280.

c. 1376: „Priori domus Gelriae fit misericordia; et D. Joannes de Stel monachus professus dictae domus sit in disciplina generali et teneat ordinem in victualibus donec ipse restituerit pecunias domui Coloniae, quas sibi mutuo dedit, et in manibus dicti prioris Coloniae deposuerit quas a domo Cartusiae et ceteris domibus ordinis mutuo accepit, et non possit se transferre ad aliam domum praetextu cujuscumque gratiae sibi olim concessae a Domino Cartusiae vel capitulo generali, sed remaneat in ipsa domo Geldriae ubi est professus.”

In 1376 werd Hendrik van Coesfeld van het prioraat te Arnhem ontheven. Volgens Le Couteulx 1) zou hij toen met het bestuur van een ander klooster zijn belast, waarvan echter elders geen bevestiging was te vinden. Zeker is het, dat hij vervolgens prior is geweest van de kartuizers te Zeelhem bij Diest, vanwaar hij — naar de mededeeling van genoemden annalist — in 1394 prior is geworden van de chartreuse het Hollandsche Huis buiten Geertruidenberg. Tevens is hij in dat jaar bestuurder geworden van de Rijnprovincie. Van 1404 tot 1406 was hij namelijk hier convisitator en van 1406 tot 1410 visitator. Reeds vroeger is hij visitator geweest van de provincia Alemaniae Superioris et Inferioris. Vooral de functie van visitator heeft veel van zijn beleid gevorderd. Sedert 1380 namelijk was de orde van Sint Bruno tengevolge van het Westersche schisma in tweeën verdeeld. Dom Stephanus Macon was sinds 1398 generaal van de Urbanistische tak en had als zoodanig eveneens den titel van prior der Grande Chartreuse. In de vele moeilijkheden placht deze zeer dikwijls Hendrik van Coesfeld te raadplegen. 1) Zoozeer werd zijn persoonlijkheid

1) *Ann.* VII, 280, („regimen alterius domus nobis ignotae”).

in Seitz gewaardeerd, dat de patres capitulares in een dezer jaren zijn arbeid als volgt prezen: „commendatur valde pro fidelibus laboribus suis quos habuit in visitationibus.” 1) Deze arbeid bleef niet alleen beperkt tot zijn eigenlijke ressort. Nadat hij in 1404 (c. 1404) met een bijzondere visitatie van het klooster te Grunau, in 1405 van dat in Trier, en in 1406 van dat in Neurenberg was belast geweest, verkreeg hij herhaaldelijk bijzondere opdrachten ter visitatie van de kartuizerkloosters in Engeland.

c. 1406: „Provinciam Angliae visitabit prior domus Hollandiae cum socio Priore vel monacho quem duxerit eligendum, quem etiam toties quoties fuerit opportunum poterit mutare. Committimusque ei super eadem provinciam Angliae nostram plenariam potestatem: qua etiam auctoritate possit alios visitatores ordinare, qui eadem provinciam visitent pro hac vice, in casu quo per seipsum eam visitare non posset.” 1)

Hiermede werd hij met een ongewoon en zeer bijzonder gezag bekleed. Zijn verlangen naar de stilte en de rust der cel bracht hem er herhaaldelijk toe om aan het generaal kapittel met aandrang ontheffing uit zijne functies te verzoeken. Doch men kon daartoe niet besluiten en spoorde hem aan „ut in his officiis propter Deum et sui magnam coronam perseveret, ac patientiam propter Deum retributionis aeternae habeat, tum in laboribus quas ei injungit sancta oboedientia, tum in tribulationibus et pressuris.” 1) Tot 1410 is hij eenig visitator van Engeland geweest en in laatstgenoemd jaar convisitator in dit ressort.

Een belangrijke taak heeft Hendrik van Coes-

1) *Ann.* VII, 280.

feld nog volbracht kort voor zijn dood. Onmiddellijk na het Concilie van Pisa en de pauskeuze van Alexander V werd in beide takken der kartuizerorde gestreefd naar hereeniging. Nadat te Seitz in 1409 het laatste generaal kapittel der Urbanistische tak was gehouden, bleef hij daar achter om den prior-generaal met raad en daad ter zijde te staan. In Januari 1410 had op initiatief van den prior-generaal van Seitz een vergadering plaats van de voornaamste priors zijner oboedientie, die ook werd bijgewoond door eenige Fransche priors. In deze bijeenkomst, waar allerwaarschijnlijkst ook Hendrik van Coesfeld aanwezig is geweest, werd het plan der hereeniging voorbereid. In April kwam Dom Stephanus Maconi, prior-generaal van Seitz, vergezeld o.m. door Hendrik van Coesfeld, in het oude moederklooster bij Grenoble aan, waar het generaal-kapittel der orde een aanvang nam. Onder leiding van 8 diffinitoren, waaronder zich 4 Urbanisten bevonden — Hendrik van Coesfeld behoorde tot dit viertal 1) — kwam de hereeniging geheel tot stand, dank zij ook het beleid der Duitschers. De diffinitoren kozen Dom Jean de Griffenberg tot prior Cartusiae, generaal der orde. 2)

Hetzelfde generaal kapittel stelde een nieuwe indeeling vast voor de Nederlandsche, Belgische en Duitsche kloosters en benoemde Hendrik van Coesfeld tot visitator van de provincia Picardiae. Nauwelijks in zijn klooster teruggekeerd na deze vermoeiende reizen, schijnt hij zich weder op weg te hebben begeven. Want bij gelegenheid der visi-

1) *Ann.* VII, 261.

2) *La Grande Chartreuse par un Chartreux*, 6me édition (Lyon 1898) 89.—95.

tatie van de chartreuse te Brugge overleed hij op 9 Juli 1410. 1)

In de *Acta Sanctorum* (blz. 669) komt de naam van Hendrik van Coesfeld voor op 9 Juli, naar aanleiding van hetgeen over hem wordt medegedeeld bij A. Raissius op blz. 123 van zijn *Auctuarium ad natales Sanctorum Belgii*.

Hendrik van Coesfeld is de auteur van een aantal tractaten, die in de 15de en 16de eeuw een ruime verspreiding hebben gevonden. Hij schreef:

1. *De tribus votis monasticis* (Inc.: Nolite diligere mundum nec ea quae in mundo sunt); 2)
2. *Sermones estivales et hiemales, Sermones de tempore et de sanctis*. 3)
3. *Epistola de instructione iuvenum et novitiorum*.

1) *Ann.* VII, 279, naar c. 1411.

2) *Petr.*, 126—127, vermeldt in zijn bibliographie van H. v. C. de tractaten *De tribus votis substantialibus* en *De tribus custodiis monasticis*. Aldus ook Paquot, VII, 51—53. Van het tractaat *De tribus votis monasticis* vindt men o.a. de volgende handschriften:

Universiteitsbibl. Utrecht, hs. 161 (15de eeuw), afkomstig van het kartuizerklooster bij Utrecht, hs. 368 (15de eeuw), fol. 13—51a, afkomstig van het Beggardenklooster te Maastricht, en hs. 378 (begin 15de eeuw), fol. 31—88b, afkomstig van de Regulieren te Utrecht;

Landesbibl. Darmstadt, hs. 2246 (16de eeuw), fol. 147—181.

Bibliothèque de la ville de Grenoble, codex 1845 (15de eeuw), (*Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France. Départements*, Tome VIII. Grenoble—Paris 1889).

Universiteitsbibl. Bazel, hs. A VII 20 (1ste helft 15de eeuw), fol. 78b—98, afkomstig uit het kartuizerklooster te Bazel en geschreven door Hendrik van Vollenhove, monnik van dit convent.

Zie voorts ook Paquot t.a.p.

3) *Petr.* 126—127 en Paquot VII 51—53 vermelden be-

rum. 1) Begin v. d. Proloog: Carissime in Christo Jesu, multis et variis petisti a me instantiis....; Begin van cap. I: Ingressuro tibi jam ordinem....).

4. *Contra proprietates religiosorum.* 2)

5. *De Sacramento Eucharistie.* 3)

(Inc.: Panem celi dedit eis.... Expl.:.... refectio,

halve de Sermones de tempore et de sanctis nog Sermones capitulares in praecipuis festis.

Hiervan bestaan o.a. de volgende handschriften:

Seminar-Bibliothek Trier, hs. 55. Zie: J. Marx, *Handschriftenverzeichnis der Seminar-Bibliothek zu Trier* (Trierisches Archiv, Ergänzungsheft XIII), Trier 1912.

Stadtbibliothek Trier, codex 238 (15de eeuw), afkomstig uit het kartuizerklooster te Trier en bevattend de Sermones hiemales. Deze codex bevat 4 preeken over de H. Maagd en een aantal preeken op Mariafeesten, enz. en gaat tot Christus' Hemelvaart. Zie: Max Keuffer, *Beschreibendes Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier*, Drittes Heft, p. 31.

Landesbibliothek Darmstadt, hs. 403 (15de eeuw), afkomstig uit het kartuizerklooster te Keulen. Dit hs. bevat de Sermones hiemales.

1) *Petr.* en Paquot t.a.p. hebben met „De institutione novitiorum” vermoedelijk dit tractaat op het oog. Handschriften van dit tractaat o.a.:

Bibl. Nationale Paris, Fonds latin, codex 10718 (15de eeuw), fol. 2a—27b, afkomstig uit het kartuizerklooster van Keulen en geschreven in 1468.

Staatsbibl. Berlin, Theol. 705 (15de/16e eeuw), afkomstig uit het kartuizerklooster te Keulen.

2) *Petr.* en Paquot t.a.p. hebben vermoedelijk dit hs. op het oog met hun titel *Contra vitium proprietatis*”. In de Athenaeumbibliothek te Deventer bevindt zich een hs. van dit tractaat, afkomstig van Windesheim en geschreven in 1411 door Berthold ten Have.

3) *Petr.* en Paquot t.a.p. vermelden van hem twee tractaten over het H. Sacrament des Altaars, n.l.: *De Sacramento Altaris* en *De Sanctissimo Altaris Sacramento*, iterum.

Men vindt o.a. een hs. hiervan bewaard:

Stadtbibl. Trier, codex 681 (1465), fol. 66—160, afkomstig

saturitas et gloria per infinita saecula saeculorum, Amen.)

Bostius, de oudste bibliograaf, noemt Hendrik van Coesfeld voorts als auteur van tractaten; De confessione, de indulgentiis, de participatione Missarum, tricentenariorum. „Porro Guillelmi Alverni Parisiensis episcopi opus magnum et artificiosum de universo corporeo seu spirituali in compendium redegit.” 1)

Petr. 126—127 en Paquot VII 51—53 stellen voorts nog behalve de 5 bovenvermelde op zijn naam:

In Exodum mystice.

In Epistolam S. Pauli ad Romanos.

De Annuntiatione dominica.

Eulogium divi Pauli Eremiticae.

Circumcisorium mysticum.

Epitome operis de Universo Guilelmi Parisiensis episcopi.

Epistolae ad diversos.

In den catalogus van het Collegium Amplonianum te Erfurt, welke tusschen 1410 en 1412 is bewerkt door Amplonius Ratinck en thans wordt bewaard in de Stadtbücherei te Erfurt, worden in de rubriek „De Loyca” onder no. 21 de volgende

uit het klooster St. Marie te Trier; fol. 160—161b bevat een aanhangsel: „De modo preparandi se ad sacram communio-nem.” Zie: Max Keuffer, — Dr. G. Kentenich, *Beschr. Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibl. zu Trier*, Sechstes Heft, Trier 1910.

Stadtbibl. Trier, codex 327 (15de eeuw), fol. 211—214, afkomstig uit de abdij St. Mathias te Trier. „Ex tractatu magistri Heinrici de Coesfeldia de practica sumendi sacramentum venerabile”. Zie Max Keuffer, t.a.p. Drittes Heft, blz. 84.

1) A. Bostius O. Carm., *De praecipuis aliquot Car-tusianae familiae Patribus* (Colon. 1609), 22—23.

geschriften vermeld: „Item bona scripta magistri Henrici de Coesfeldia super tractatu Biligam; / Biligam inceptus; / scripta utilia eiusdem magistri Henrici de Coesfeldia super tractatibus Petri Hispani.” 1)

..... (1376—1378).

De naam van den opvolger van Hendrik van Coesfeld is mij onbekend gebleven. In 1377 werd hij door het generaal kapittel als prior gehandhaafd:

c. 1377: „Priori Geldriae non fit misericordia. Et D. Joannes de Stel revertatur ad domum Bonipassus ad professionem, unde primo est professus, alias, si voluerit, remaneat ubi est, expensis tamen dictae domus Bonipassus etiam et domus Vallis Benedictionis cujus secundo est professus, quaelibet per medium; quas expensas taxamus ad 10 florenos auri.”

Een jaar later volgde zijn ontheffing als prior van Monnikhuizen en werd hij belast met het bestuur van het kartuizerklooster buiten Geertruidenberg:

c. 1378: „Priori Gelriae fit misericordia ad suam instantiam magnam et praeficimus eum in priorem domus Hollandiae; et D. Joannes de Molendino cum expensis domus suae vadat ad domum Antverpiaae usque ad capitulum generale, si forte recuperare valeat sanitatem.”

Wilhelmus (1378—1384).

In 1384 werd door de Grande Chartreuse zijn overlijden gemeld.

1) *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz*, Zweiter Band, Bistum Mainz, bearbeitet von Paul Lehmann, (München 1928), 18.

c. 1384: „Obiit D. Guillelmus prior domus Gelriae prope Arnheim. Obiit 3a Martii.”

Het generaal kapittel van 1382, te Rome gehouden, ordonneerde „Priori Gelriae non fit misericordia”.

Wilhelmus (1384—1393).

In 1388 werd hem door het generaal kapittel opgedragen om met den prior van Geertruidenberg de kloosters in de provincia Picardiae te visiteeren. 1)

In 1393 was hij met den prior Balduinus uit Geertruidenberg en de visitatoren Hendrik van Kalkar en Joannes a Sancto Burchardo te Amsterdam in verband met de nieuwe nederzetting der orde aldaar. Monnikhuizen had hiervoor een zijner beste krachten afgestaan, n.l. Albertus Kivet, die, als initiator derwaarts gezonden, er tot 1418 is gebleven. 2) Een andere professus van Monnikhuizen, Hendrik Beckbeeck van Oldenzaal, behoorde eveneens tot de grondleggers der Amsterdamsche chartreuse. Sedert 1393 of begin 1394 had deze de leiding van het jonge convent en was er de eerste prior.

In 1392 ontving D. Wilhelmus van het bestuur der orde (oboedientie van Paus Urbanus) den last om als convisitator te zamen met den visitorator Dom Balduinus te Geertruidenberg, zorg te dragen voor die monniken en broeders, die wegens hun Urbanistische gezindheid uitweken uit de kloosters hunner provincie, welke den Paus van Avignon aanhingen. 3)

1) c. 1388. 2) *Ann.* VI, 503.

2) *Biogr. Wbk.*, V, 300.

3) c. 1392: „Ordinamus auctoritate capituli generalis, quod visitatores provinciae Picardiae transmittere possint quascunque personas ordinis venientes de schismatis ad provincias

In 1395 meldde het generaal kapittel zijn dood: c. 1395: „Obiit D. Wilhelmus prior Gelriae olim, habens tricenarium.”

Tijdens zijn bestuur, n.l. omstreeks 1389, werd Reinoud van Brederode als reddiet bij de Arnhemse kartuizers aangenomen. 1)

Gisbertus van Eymeren (1393—1408 of 1409).

Het convent van Monnikhuizen zond onder zijn prioraat aan het in 1392 gestichte kartuizerklooster buiten Amsterdam verschillende geschenken, o.a. een altaarkleed van blauw laken voor het groote altaar, een uurwerk voor den sacrista en een monstrans. 2)

In 1409 is op het generaal kapittel zijn overlijden gemeld. 3)

Tijdens zijn bestuur overleden achtereenvolgens de hertogin van Gelre, Catharina van Beieren († 11 November 1400) en haar gemaal Willem van Gulik († 16 Februari 1402). Zij werden beiden begraven in het klooster Monnikhuizen. 4) Eerstgenoemde had bij testament van 3 November 1400 aan het convent eene jaarlijksche rente vermaakt, opdat daar voor haar zielerust en die van de andere afgestorven leden van het hertogelijk huis geregeld zoude

Alemaniae superioris vel inferioris, prout eorum conscientis videbitur. Injungentes singulis Prioribus ut eos sine contradictione benigne recipere teneantur, nisi forte locis carerent.” (Ann. VI, 452).

1) *Biogr. Wbk.*, VII 200.

2) Scheltema, *Aemstels Oudheid*, II (A'dam 1855), 77.

3) c. 1409: „Obiit D. Gisbertus prior domus Gelriae, habens tricenarium.”

4) *Kronyk van Arent toe Boecop*, uitgegeven door het Hist. Genootschap, gevestigd te Utrecht (1860), 340—341.

worden gebeden 1). In de Grande Chartreuse werd beider overlijden bekend gemaakt, waarbij tevens is bevolen, dat voor hun zielen een tricenarium zou worden gehouden. 2)

Omstreeks 1402 is de clericus redditus Reinout van Brederode van Monnikhuizen overgegaan naar het klooster te Zeelhem. c. 1403: „Confirmamus et approbamus professionem [sc. in domo Diestensi] fratris Theoderici de Brederode olim professi domus Gelriae, praesertim visa litera domus Gelriae missa domui de Diest et nobis praesentata.” 3)

Alphardus de Hollandia (1409—1424).

Dom Alphardus 4) was geprofest monnik van de chartreuse bij Arnhem. Van 1400 tot 1408 of 1409 heeft hij als prior het klooster te Erfurt bestuurd, terwijl hij tevens van 1401 tot 1405 convisitator en van 1405 tot 1409 visitator is geweest van de provincia Alemanniae Inferioris. Tot dit ressort behoorden toen de kartuizerkloosters van Schnals (Tyrol), Grunau, Würzburg, Tuckelhausen, Erfurt, Eisenach, Neurenberg, Nordlingen, Buxheim en Astheim.

De kroniek van het Erfurtsche huis is vol lof over zijn vroomheid, zijn vaderlijke goedheid en zijn uitnemende bestuursgeaven. Toen hij in Erfurt kwam, was het klooster zwaar belast met schulden. Zoolang deze niet waren afgewenteld, heeft hij aan geen der zijnen eenig nieuw kleedingstuk toegestaan. De preeken, die hij in het kapittel placht te houden, waren goed en pakkend, hoewel geens-

1) *Geldersche Volksalmanak* 1867, blz. 150—152.

2) c. 1401, 1402.

3) *Ann.* VII, 363; *Biogr. Wbk.* VII, 200.

4) *Eph.* III, 70; *Ann.* VII, 348, 401; *Bijdr.* IX, 301.

zins sierlijk of geleerd. Hij beval den monniken strengste aan om des nachts na de metten weer ter ruste te gaan, zelfs al was het hun moeilijk den slaap nog te vatten, opdat hun krachten toch zouden worden hersteld. Voorts deelt de kroniekschrijver van de Erfurtsche Karthaus over hem het volgende verhaal mede. Op een keer, toen hij van een zware ziekte langzamerhand herstelde, wilde hij uit nieuwsgierigheid zijn gelaat eens in den spiegel bezien. Hevig schrok hij, toen hij daarin evenwel een duivelstronie ontwaarde, en heel zijn verdere leven heeft hij vol berouw zichzelf die ongeregeldeheid verweten.

Na den dood van Dom Gisbertus werd hij op het einde van 1408 of begin 1409 door het convent van Monnikhuizen als prior gekozen. Toen de monniken en broeders van Erfurt deze tijding vernamen, konden zij hunne tranen niet bedwingen en waren zij diep bedroefd. Waarop Alphardus hen aldus troostte: „Mijne beminde zonen, weent niet, want God zal U een goeden prior bezorgen; dit immers staat vast, dat goede monniken altijd goede priors hebben.”

Naast het prioraat van Monnikhuizen is hij van 1410 tot 1414 als convisitator en van 1418 tot 1422 als visitator belast geweest met het bestuur van de Rijnprovincie.

In 1413 zond het generaal kapittel hem met een bijzondere opdracht naar Amsterdam: „Ordinamus quod prior Gelriae statim, visis praesentibus, ad eandem domum accedat ex causis, de quibus informatur ad partem”. (c. 1413).

In het jaar 1414 schijnt hij wederom door ziekte te zijn gekweld, want het generaal kapittel moedigde hem als volgt aan:

c. 1414: *Priori domus Monachorum in Gelria non*

fit misericordia, et in infirmitate sua habeat patientiam ad sui coronam.”

In 1415 droeg de Grande Chartreuse aan hem en aan Dirk Teerlinck, prior te Antwerpen, op, uit hunne conventen monniken naar Engeland te zenden, die een door den koning gestichte chartreuse nabij Shene moesten bevolken. 1)

c. 1415: „*Super personis mittendis in Angliam ad instantiam Domini Regis committitur prioribus domorum Antverpiae et Beatae Mariae in Monichusen prope Arnheim.”*

Hetzelfde generaal kapittel bepaalde voorts:

c. 1415: „*Quia domus Beatae Mariae in Monichusen sub titulo Beatae Mariae est ordini incorporata, ordinamus quod amodo titulo suprascripto nuncupetur.”*

Het getuigt van den bloei van Monnikhuizen, dat het in 1417 en volgende jaren ook de „initiatores” leverde voor de stichting van een nieuwe nederzetting te Wesel.

Het generaal kapittel van dat jaar droeg aan Dom Alphardus op om met den prior van Keulen den hertog van Kleef te gaan bezoeken, die het voornemen had om een kartuizerklooster te stichten. Daar echter kort daarna de prior van Keulen te Constanz stierf, werden deze onderhandelingen met den hertog door Dom Alphardus alleen gevoerd. Reeds in hetzelfde jaar werden de voorbereidingen getroffen voor de stichting van de chartreuse „*Insula Reginae Coeli*” bij Wesel. Dom Alphardus belastte Jan van Delden 2) met de leiding van dezen arbeid, terwijl hij hem in 1418 nog Albertus Kivet 3) als helper zond. In 1420 was dit

1) *Ann.* VII, 348.

2) *Biogr. Wbk.*, VI, 383.

3) *Biogr. Wbk.*, V, 300.

klooster voltooid. 1) Verder gelastte het:

c. 1417: „Priori domus Monachorum non fit misericordia, et committimus sibi super domos Trajecti et Amsterdam nostram plenam auctoritatem, ad quem dicti priores habeant recursum.”

In 1423 is hertog Reinout IV van Gelre bij de kartuizers begraven. 2) Zijn overlijden werd in 1424 door de Grande Chartreuse medegedeeld, waarbij het houden van een tricenarium voor zijn zielerust is gelast.

In 1424 kwam van het bestuur der Orde de volgende instructie: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia, et hospitem a quo relevari desiderat ex charitate ulterius sustineat ne sibi occasionem alicuius mali ministrat.”

Op 14 Augustus 1424 is hij gestorven. Van zijn overlijden gaf het generaal kapittel van 1425 het volgende bericht: „Obiit D. Alphardus prior domus in Monichusen habens per totum ordinem plenum cum psalteriis monachatum. Scribatur sub 14a Augusti.” 3)

Kort vóór het prioraat van Hendrik van Hessen, n.l. in 1423, stierf Reinoud IV, hertog van Gelre, kinderloos, waarmede het Gulik-Geldersche huis een einde nam. Men huldigde daarop Arnoud van Egmond als landsheer, met wiens optreden een onrustig tijdperk in de Geldersche geschiedenis is begonnen. De kartuizers vonden in hem een groot

1) Das Karthäuserkloster Insula Reginae Coeli auf der Grave bei Wesel, von R. Scholten, (*Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein*, 52, blz. 62—69).

2) *Kronijk van Arent toe Boecop*, uitgeg. door het Hist. Gen. gev. te Utrecht (1860), 353; *Geldersche Volksalmanak* 1867, blz. 150—152.

3) Zie ook *Bijdr.* IX, 301.

weldoener. Zelfs heeft hij eenigen tijd in Monnikhuizen verblijf gehouden. 1)

Henricus de Hassia (1424—1427).

De oudste inlichtingen omtrent dezen prior treft men aan in de matricula der universiteit van Keulen. Blijkens deze bron was zijn eigenlijke naam Aldendorff of Oldendorp: „Henricus de Aldendorff alias dictus de Hassya” wordt hij daar ook ergens genoemd. 2) Hij blijkt aanvankelijk pastoor in Selheim te zijn geweest. Voor het eerst wordt hij in 1389 als student vermeld, en wel als baccalaureus, thuis behoorende in het bisdom Mainz. 8 April 1392 werd hij rector der universiteit als opvolger van Theodoricus Dystel de Unna. In Juni of Juli van dat jaar droeg hij, na de toen gebruikelijke ambtsperiode, deze waardigheid over aan Hermanus Stakelwegge van Kalkar. In 1393 werd hij magister artium, in 1395 kanunnik van Sint Georg. Op het einde der veertiende eeuw ging hij met een aantal tijdgenooten uit Keulen over naar de jonge universiteit van Heidelberg. 3) In het tijdvak van Juli tot einde October 1400 bekleedde hij ook hier het rectorsambt als opvolger van Hendrik van Wyse. 4) Daarna was hij vice-rector, in welke hoe-

1) Mr. W. J. Baron d'Ablaing van Giessenburg, *De Ridderschap van de Veluwe*, ('s-Hage 1859). VIII e.v.; *Geldersche Volksalmanak* 1867, 150—152.

2) *Keussen*, XLIX, 13, 55, 73.

3) A. Budinsky, *Die Universität Paris und die Fremden an derselben im Mittelalter*. (Berlin 1876), 132, meende ten onrechte, dat ook deze Heinrich von Hessen, der jüngere evenals „der ältere” in Parijs heeft gestudeerd, en dat hij van daar naar Heidelberg was gekomen.

4) *Keussen*, 13; *Toepke*, 75.

danigheid hij bij afwezigheid van den rector Konrad Koler van Soest (October 1401—Febr. 1402) dezen heeft vervangen. 1) Blijkens de matricula van Heidelberg blijft hij ook in volgende jaren hier een leidende rol spelen. 2) Van Juni tot November 1411 komt hij, thans met den titel „licentiatus in theologia”, andermaal voor als rector. In den rotulus van 17 Mei 1405 werd hij voorgedragen voor een prebende in Neuhausen bij Worms. 3)

Henricus de Hassia was in 1414 nog aan de universiteit van Heidelberg. Kort daarna moet hij zijn ingetreden bij de kartuizers van Monnikhuizen, waar hij ook is geprofest. 4) Reeds spoedig werd hij in de orde van Sint Bruno tot een bestuursambt geroepen. In de jaren 1418—1424 wordt hij n.l. vermeld als prior van het kartuizerklooster Johannisberg bij Freiburg i. Br. Van 1418 tot 1422 was hij convisitator der ordeprovincie van den Rijn, en van 1422 tot 1426 eerste visitator in dit ressort. Na den dood van Alphardus de Hollandia werd hij prior van Monnikhuizen. 4) Van de Grande Chartreuse kwamen in 1425 de volgende bevelen:

c. 1425: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et D. Nicolao Taco monacho dictae domus de mutatione loci quam petit imponitur silentium, hortando eum ut quiete et pacifice cum priore et fratribus suis ibidem conversetur, alias sciat se carceri mancipandum; et 15

1) *Toepke*, 83.

2) *Keussen*, 13; *Toepke*, 92, 94, 110, 113, 114, 116.

3) *Keussen*, 13; *Toepke*, 116; E. Winkelmann, *Urkundenbuch der Universität Heidelberg, I* (Heidelberg 1886), 78—79, 81, 98—99; A. Thorbecke, *Die Anfänge der Universität Heidelberg* (Heidelberg 1886), 58.

4) *Ann.*, VII 560 e. v.

5) De annalist (*Ann.* VII, 561) meldt: „primum pluribus Domibus nobis ignotis ac tandem praefatae Arnhemensi jam

florenos renenses quos recepit a domo Friburgi restituat eidem domui quia domus cujus nunc est prior expensis suis debuit eum ad se adducere.”

In het daarop volgende jaar ordonneerde het generaal kapittel als volgt:

c. 1426: „Priori domus Gelriae non fit misericordia; et causam D. Nicolai Tack ibidem incarcerati alteri visitorum committimus terminandam. Domo vero ortae Montis 1), Basileae, Friburgi, Argentinae et Moguntiae visitabunt Prior Gelriae et D. Albertus nunc absolutus a domo Trajecti”.

Henricus de Hassia was in 1426 aanwezig op het generaal kapittel in Dauphiné. Daar de vermoeiende visitatie-reizen te veel van zijn krachten vergden, verkreeg hij daar ontheffing uit het ambt van visitorator der Rijnprovincie. Albertus Buer, prior van Utrecht, werd tegelijkertijd aangewezen als zijn opvolger in dit officie, terwijl men voorts beval, dat Henricus de Hassia op zijn terugreis naar Monnikhuizen met zijn opvolger de kloosters zou bezoeken van Bern, Bazel, Freiburg i. Br., Straatsburg en Mainz.

Na in Arnhem te zijn teruggekeerd, was hij

---

senex praefectus est anno 1424, a Conventu expostulatus post mortem Alphardi prioris.” Dat Henricus de Hassia, behalve de kloosters van Freiburg i. Br. en Arnhem, nog andere huizen heeft bestuurd blijkt nergens. Le Couteulx heeft — gelijk in het vervolg zal blijken — verschillende personen verward. De woorden „a conventu expostulatus” bewijzen, dat H. de H. professus van Monnikhuizen was. Indien hij professus van Freiburg was, kon het convent van Arnhem hem niet kiezen, maar moest de benoeming van de Grande Chartreuse uitgaan. Bovendien vermeldt het necrologium van het klooster Johannisberg te Freiburg zijn overlijden als volgt: „12 Aug. obiit D. Henricus de Hassia prior quondam domus hujus, professus in Monichusen. 1427”.

1) Bij Bern.

weldra ook niet meer in staat het prioraat te bekleeden, zoodat hij thans ook daarvan werd ontheven. Het juiste tijdstip, waarop hij als prior is vervangen door Albertus Buer, is niet bekend. In elk geval is dit gelegen na zijn thuiskomst en vóór het generaal kapittel van 1427, dus waarschijnlijk in het begin van 1427. Albertus Buer nam het bestuur van dit huis van hem over.

Het generaal kapittel van 1427 droeg aan een leekebroeder uit Freiburg i. Br., die hem vermoedelijk op zijn terugreis had vergezeld, op, om hem in zijn ziekte te verplegen:

c. 1427: „Priori domus in Monichusen 1) non fit misericordia; et frater Anselmus, donatus domus Friburgi, serviat venerabili fratri D. Henrico de Hassia in domo Monachorum in suis infirmitatibus per biennium, si tanto vixerit tempore.”

Korten tijd later, n.l. 12 Augustus 1427, is hij gestorven. 2) Zijn overlijden werd in 1428 door de Grande Chartreuse als volgt gemeld:

c. 1428: „Obiit D. Henricus de Hassia, prior domus Gelriae, habens per totum ordinem plenum cum psalteriis monachatum.”

Een jaar later volgde nog een aanwijzing ten dienste van de kloosters der orde: 3)

c. 1429: „D. Henricus de Hassia, cujus monachus denunciatus fuit anno praeterito, obiit 12 Aug., cujus anniversarium scribatur in calendariis sub die predicta.”

De naam „Henricus de Hassia” heeft tot veel verwarring aanleiding gegeven. Wat is namelijk het geval? Er zijn twee tijdgenooten van den Arnhem-

1) d. i. Albertus Buer.

2) *Eph. III*, 67.

3) Hierdoor is het te verklaren, dat meerdere schrijvers 1428 als zijn sterfjaar vermelden.

schen kartuizer geweest, die denzelfden naam droegen. Nog begrijpelijker is deze verwarring, omdat een van hen niet alleen kartuizer is geweest, doch, evenals hij, ook prior van het klooster bij Freiburg i. Br. Op het generaal kapittel van 1413 werd gemeld, dat deze als prior van dat huis op 6 September 1412 was gestorven. 1)

Doch vooral bekend om zijn geschriften, welke enorm zijn verspreid en waarvan men in bijna alle verzamelingen van handschriften uit de late middeleeuwen manuscripten ontmoet, is Henricus de Hassia, die in de jaren 1363—1383 aan de Universiteit te Parijs heeft verbleven. 2) In 1363 was deze aldaar procurator van de „natio anglicana”. Hij wordt genoemd „Henricus de Hassia (seu de Langenstein)” 3), „Henricus de Hembueche de Hassia”, 4) „magister Henricus de Hassia”. 5) Elders: „Henricus Hembueche, cler. Magunt. dioc., in theol. bacc., mag. in art.” (*Reg. Av. Gregorii XI*, vol. VI, fol. 377 i. d. 1371, Jan. 27). Weer elders: „Henricus

1) Zelfs de annalist der kartuizers heeft dit niet geweten en daarom dezen verward met den Arnhemischen prior (*Ann. VII* 561).

In 1407 is eerstbedoelde in verband met de scheuring in de orde naar de chartreuse van Valbonne gezonden. Bovendien heeft Le Couteulx in de meening verkeerd, dat de Arnhemische prior van „doctor Parisiensis” kartuizer te Freiburg was geworden.

2) H. Denifle O.P. en Aem. Chatelain, *Auctuarium Chartularii Univ. Parisiensis*. Tom. I (Paris 1894) p. p. 279, 284, 285, 289, 368, 369, 375, 387, 389, 392, 394, 399, 401, 405, 409, 478, 510, 530, 618, 854, XXXIV, XLII; Zie ook: Dr. August Thorbecke, *Die Anfänge der Universität Heidelberg* (Heidelberg 1886), 6—8, 45.

3) t. a. p. blz. 279.

4) t. a. p. blz. 289.

5) t. a. p. blz. 289, 368, 369, XXXIV.

Hasso" 1). Deze Henricus de Hassia werd in 1384 met Henricus de Oyta naar de Universiteit van Weenen geroepen om daar de theologie te doceeren. In 1393 was hij rector dezer universiteit. Hij is voorts kanunnik geweest van de kerk te Worms. Evenals andere vooraanstaande kerkelijke persoonlijkheden uit zijn tijd (Gerson o. a.) was hij den kartuizers toegenegen. Dit blijkt uit het feit, dat het generaal kapittel van Seitz in 1397 zijn dood (11 Febr. 1397) als volgt herdacht:

c. 1397: „Obiit Reverendus magister Henricus de Hassia, sacerdos, habens tricenarium." 2)

Terwijl het uiteenhouden dezer drie verschillende tijdgenooten van denzelfden naam geen moeilijkheid meer oplevert, zal een onderzoek naar het auteurschap der vele op hun naam staande geschriften een omvangrijke afzonderlijke studie vorderen. Want vast staat, dat ook de Arnheimsche kartuizerprior auteur is van een aantal geschriften, die wellicht dagteekenen uit zijn Heidelbergschen tijd.

De kartuizerbibliograaf uit het begin der zeventiende eeuw 3) schrijft de navolgend tractaten aan hem toe:

1. In magistrum sententiarum.
2. In Genesim.

1) *Mittelalterliche Bibliothekscataloge Deutschlands und der Schweiz*, Erster Band, Die Bistümer Konstanz und Chur, bearbeitet von Paul Lehmann (München 1918), 534—535; Idem, Zweiter Band, Bistum Mainz, Erfurt, bearbeitet von Paul Lehmann (München 1928), p. p. 571 e. v.

2) De libryen der oude kartuizerkloosters bevatten vele geschriften van hem. De 15de eeuwse verbazend omvangrijke catalogoog van de chartreuse te Erfurt wemelt b.v. van zijne geschriften. (*Mittelalterliche Bibliothekscataloge*, II Band, blz. 221—593).

3) *Petr.*, 130—131.

3. In Exodum.
4. In Proverbia Salomonis.
5. In Apocalypsim Joannis.
6. Dialogus inter Episcopum et Presbyterum.
7. Sermones complures ad populum olim habitos.
8. Regulae ad noscendum discrimen inter peccatum mortale et veniale.

Dezelfde tractaten worden door Trithemius aan hem toegeschreven. Deze bibliograaf vermeldt daarbij achter geschrift 1 „lib. IV", achter 2 „lib. I", achter 3 „lib. I", achter 4 „lib. I", achter 5 „lib. I", achter 6 „lib. I" en achter 7 „lib. I". In plaats van geschrift 8 vermeldt hij „et quaedam alia". 1)

Trithemius teekent verder bij hem aan:

„Edidit multa elegantissima volumina, quibus nominis sui memoriam posteris reliquit et multa eorum in Gymnasiis universalibus publice, ante religionis ingressum, legit e quibus ista feruntur."

(Volgen de bovengenoemde geschriften.)

Bernardus Pez heeft in zijn *Thesaurus Anecdotorum* 2) op verdienstelijke wijze de jongere Henricus de Hassia van den ouderen onderscheiden. Om trent den eersten was echter ook hij niet volledig ingelicht. Dit is ook de reden waarom hij bij voorbaat alle tractaten, waarvan Henricus de Hassia als auteur wordt genoemd, op naam stelt van den senior. Bovenstaande mededeeling van Trithemius bracht Pez in ongelegenheid, omdat hij overtuigd was, dat de junior steeds als kartuizer te Arnhem had geleefd. Ook het „Explicit" van een codex

1) *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 684, 754. Zie ook *Bostius*, t. a. p. cap. 28—29.

2) Bernardus Pez, *Thesaurus Anecdotorum Novissimus seu Veterum Monumentorum, praecipue Ecclesiasticorum*, ex Germanicis potissimum Bibliothecis adornata Collectio recentissima. (1721), I. p. 74 e. v.

„Tirnsteinensis” 1), die hem onder oogen kwam, wist hij niet te rijmen met zijn gegevens. Pez schrijft daarover als volgt:

„Si omnino fidendum est codici Tirnsteinensi, dubitari non posset, Henricum hunc (junior) ante susceptum ordinem cartusiensem in Academia Heidelbergensi sententias interpretatum fuisse. Ita enim ibi post tractatum de clavibus seu de confessione, qui incipit „Tibi dabo claves regni coelorum, etc.” se habeat clausula: „Explicit tractatus compendiosus M. Heinrici de Hassia, compositus Heidelbergi anno 1414”.

Niettemin concludeerde Pez, dat dit tractaat evenals alle geschriften, die onder den naam van Henricus de Hassia in de Duitsche en Oostenrijksche handschriftenverzamelingen zijn te vinden, moeten worden toegeschreven aan den Parijschen, later Weenschen doctor. Want, voegde Pez hieraan toe, Henricus junior is nooit professor te Heidelberg geweest, daar hij behalve in den codex Tirnsteinensis nergens als zoodanig wordt vermeld.

Ook Hartwig heeft het in zijn monographie van Henricus de Langenstein betwijfeld, of de mededeeling van Trithemius wel juist was en heeft het onwaarschijnlijk geacht, dat Henricus junior aan meerdere universiteiten heeft gedoceerd. 2)

Op blz. 5—8 noemt Hartwig de geschriften op, welke z.i. aan den kartuizer moeten worden toegeschreven, n.l.:

1. *Summa de Republica*, waarvan een hs in de Universiteitsbibliotheek te Heidelberg berust;

2. het bovenvermelde *Tractatus de clavibus seu de confessione*;

1) Te Augsburg.

2) Dr. Otto Hartwig, *Leben und Schriften Heinrichs von Langenstein* (Marburg 1858), II 1—5.

3. het tractaat *Ad cognoscendum differentiam inter peccatum mortale et veniale*. 1)

Op blz. 8 somt hij voorts nog enkele dubia op.

Albertus Buer (1427—1430).

In mijn bijdrage over de priors van het kartuizerklooster Nieuwlicht buiten Utrecht 2) is reeds meer uitvoerig over dezen prior geschreven. Daarom kan hier worden volstaan met enkele aanvullende bijzonderheden, voornamelijk in betrekking tot zijn prioraat te Monnikhuizen. Toen Dom Albertus in 1426 met Henricus de Hassia van de Grande Chartreuse te Arnhem was teruggekeerd, nadat zij te zamen onderweg een aantal kloosters hadden bezocht, heeft waarschijnlijk de gezondheidstoestand van laatstgenoemden hem spoedig genoopt om ook het prioraat van het Arnhemsche klooster over te dragen aan Buer, die tegelijkertijd werd ontheven van het bestuur der chartreuse Nieuwlicht. Het zal dus op het einde van 1426 of in een der eerste maanden van 1427 zijn geweest, dat deze wisseling heeft plaats gevonden. 3)

Ongetwijfeld zijn de kartuizers van Monnikhuizen niet bevrijd gebleven van de onrust, welke het gevolg is geweest van den strijd tusschen Rudolf

1) Een hs. hiervan wordt volgens Hartwig te Berlijn bewaard.

2) *Archief LIII* (1929), blz. 320—323. Hierbij zij nog opgemerkt, dat Alb. Buer als tijdgenoot van Henricus de Hassia heeft gestudeerd aan de Universiteit van Keulen. In 1393 wordt hij in de matricula vermeld als magister artium (*Keussen*, 15).

3) *Archief LIII* (1929), blz. 321. Men neme nota van de volgende rectificatie: Door het generaal kapittel van 1426 is Henricus de Hassia ontheven van het bestuur der Rijnprovincie, terwijl Albertus Buer prior van Nieuwlicht is gebleven totdat

van Diepholt en Zweder van Kuilenburg en het sedert 1425 over het Utrechtsche bisdom uitgesproken interdict. Onze bronnen maken daarvan echter geen melding, tenzij de charta van het generaal kapittel van 1428 daarop terloops doelt. In 1432 werd het interdict opgeheven en keerde de gewone toestand terug.

In 1428 ordonneerde het generaal kapittel:

c. 1428: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia. Et de monacho incarcerato committitur priori Ruremundae qui, causa sua examinata, cum pace conventus ipsum educat de carcere, si videbitur expedire; et de timore dispersionis faciendae volumus quod, si opus fuerit, quod Deus avertat, mittant emittendos ad domos suae provinciae.”

En in het volgende jaar:

c. 1429: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia. Et si placet priori et conventui vocant priores domorum Trajecti et Wesaliae ad terminandam autoritate capituli generalis causam D. Nicolai Tack, incarcerati ibidem, prout prior petit. Qui tamen priores dictum Nicolaum de carceribus non eripiant nisi quantum bona conscientia et secundum tenorem statutorum possunt, nec ad aliam domum quamcumque ipsum forte ereptum transmittant, nisi dictae domus, ad quam mittendus est, praehabito consensu.”

.... et autoritate capituli generalis prior domus Gelriae, cum socio priore quem duxerit eligendum, assignat monachis dictae domus [sc. domus Wesaliae] terminos secundum formam statutorum, prout petunt.”

Op 24 Mei 1429 sloot het convent van Monnik-

hij dit ambt met het prioraat van Monnikhuizen verwisselde. In regel 15 van boven leze men daar 1426 in plaats van 1427. Het generaal kapittel van 1426 heeft n.l. Henricus de Hassia ontheven van het visitatorschap.

huizen met dat van het kartuizerklooster bij Wesel een confraterniteit. 1)

De akten van het generaal kapittel van 1430, waaruit zou moeten blijken, dat Buer in dit jaar van het prioraat van Monnikhuizen is ontheven, ontbreken. Alles wijst er echter op, dat hij in 1430 het bestuur over dit klooster heeft neergelegd. In 1431 is hij naar Gent gegaan om daar eenigen tijd in het kartuizerklooster te verblijven. 2) In 1432 is zijn benoeming tot prior te Bazel gevolgd.

De kroniek van Dorlandus 3) bevat een mirakelgeschiedenis, betrekking hebbende op Dom Albertus, prior van de kartuizers bij Arnhem. Dit verhaal heeft stellig geen betrekking op Albertus Buer, doch op een naamgenoot, geboortig uit Arnhem, namelijk Albertus Kivet. Deze, hoewel professus van Monnikhuizen, is daar nooit prior geweest, wel van het klooster bij Wesel. Petreius 4) meende daarom, dat Kivet een ander is dan degene, waarop Dorland's verhaal betrekking heeft en dien hij Albertus Arnhemius noemt. M.i. heeft Dorland zich vergist, waar hij meedeelt, dat bedoelde monnik later prior van Monnikhuizen is geworden. Buer was de eenige prior van Monnikhuizen met den naam Albertus, doch Utrechtenaar van geboorte. Kivet daarentegen stamde uit een bekend Arnhemsch geslacht. 5)

De kroniekschrijvers zijn niet altijd betrouwbaar

1) *Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein*, 52 (1891) blz. 69.

2) c. 1431: „.... et loco D. Joannis de Sanden remaneat hospes D. Albertus Buer in praedicta domo Gandavi.”

3) *Dorl.* p. 286—287.

4) *Petr.* p. 6—7.

5) Zie b.v. *Historie ofte Beschrijving van 't Utrechtsche Bisdom*, III (Leiden 1719), 153, 159.

in hun aanduidingen van de officies, welke zij aan bepaalde personen toeschrijven. Petreius, die in 1608 de kroniek van Dorland in druk heeft uitgegeven, voorzien van toelichtingen, noemt dezen auteur prior van het kartuizerklooster bij Diest, hoewel Dorland daar nimmer prior is geweest.

Joannes (de Choudon ?) (1430—1436).

Het generaal kapittel van 1431 bepaalde het volgende:

„Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et committimus auctoritatem capituli generalis priori Coloniae super ipsam, et ad magnam instantiam prioris Argentinensis indulgemus ipsis quod nuntio suo versus Cartusiam tendenti prohibuerunt districte ne ad aliquam domum diverteret, cum veritas angulum non quaerat.”

c. 1432: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et D. Nicolao de Spira, qui capitulum suis frivolis scriptis saepe inquietavit, de quo per visitatorem sumus sufficienter informati, imponimus silentium sub poena criminorum, quod de caetero praefato capitulo non scribat, nisi quatuor de senioribus secum subscribant; similia de D. Nicolao Tack, professo domus Moguntiae, ordinamus, cui priores Brugis et Antverpiae respondebunt super scriptis suis.”

c. 1434: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et de testamento Domini Ducis et Ducissae Gelriae statis consilio jurisperitorum, quod determinaverint fuisse et esse validum, adimpleat domus beneficium spirituale; si vero jurisperiti dixerint testamentum praefatum esse invalidum, quia dux modernus, qui verus haeres est, totum jus suum, ut intelleximus, vobis donavit et suis antecessor, si ex donatione tali, praeha-

bito peritorum consilio, dicta bona licite consequi potestis seque faciatis beneficium. Et super scripta D. Adolphi (de Assindia) respondebit prior Antverpiae, et D. Adolphus, hospes domus Treviri, vadat ad domum Leodii inibi professurus.”

c. 1435: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et quia seriosus, certis de causis, causa postulat, injungimus prioribus Coloniae et Ruremundae quatenus mox, recepta carta capituli, domum ipsam cum auctoritate capituli accedant visuri et audituri quid saluti, paci et utilitati ejusdem domus magis expediat; et si priorem absolverint, habeant confirmare electionem futuri prioris, quam conventui remittimus; et frater Henricus redditus hospes vadat ad domum Trevirensis professurus ibidem. Volumus etiam et domus ipsa molendinum per curam fratris Stephani constructum probet ad annum; et si, iudicio visitorum, bonum profectum inde percipere possint, pro suo conservent, alioquin consilio visitorum dimittant.

[In domo Moguntiae] et D. Nicolaus Tac revertatur ad domum primae professionis suae scilicet Monichusen; et D. Nicolaus de Spira 1) revertatur ad domum suae primae professionis; et quis eorum ad pristinas mores perversas reciderit, ad locum pristinum scilicet carcerem sine spe liberationis reponatur.”

c. 1436: Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia. D. Nicolaus de Spira . . .

De prior Dom Joannes, die ongetwijfeld professor van Monnikhuizen was, overleed na het generaal kapittel van 1436, want in 1437 werd van de Grande Chartreuse uit medegedeeld: „Obiit D. Joannes de Choudon (?) prior domus in Monichusen.

1) Deze onderging straffen (incarceratus) in het klooster te Mainz.

Marcilius Boechamer (1436 of 1437—1438).

Blijkens de matricula 1) was in 1414 als student aan de Universiteit van Keulen ingeschreven: „Mercilius Boechamer de Doesborch Trai. d.” Hij was geprotest monnik van het kartuizerklooster buiten Arnhem. Na het overlijden van Dom Joannes volgde hij dezen op als prior, en wel onder moeilijke omstandigheden. Er was sprake van het vertrek van het convent naar andere huizen der orde, vermoedelijk in verband met de troebelen in Gelderland en de ontevredenheid tegen den hertog.

c. 1437: „Super divisione domus in Monichusen, quam prior et conventus petunt, committimus visitatoribus ut quantocius commode poterunt ad praedictam domum visitandam se transferant et ibidem seriose collatis causis praefatae divisionis unus illorum ad futurum capitulum deferat; vel si tante fuerit necessitas supra annum ad R. Patrem Cartusiae dictae causae transmittantur, et quod super his fieri debeat vel per capitulum vel per R. P. Cartusiae terminetur.”

c. 1438: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen ad magnam suam instantiam, quam in propria persona fecit, fit misericordia; electionem vero futuri prioris remittimus conventui, quam visitatores provinciae habebunt confirmare, si canonica fuerit.”

Marcilius Boechamer was in 1438 in de Grande Chartreuse tegenwoordig en verkreeg daar op zijn dringend verzoek ontheffing van het prioraat te Monnikhuizen. Hetzelfde generaal kapittel benoemde hem echter tot prior van het Hollandsche huis buiten Geertruidenberg. 1) Hoelang hij dit

1) *Keussen*, I, 138.

2) c. 1438: „...et praeficimus ibidem [sc. in domo Hollandie] in priorem D. Marcilium in praesenti capitulo absolutum ab officio prioratus domus Beatae Mariae in Monichusen.”

klooster heeft bestuurd, heb ik niet kunnen vaststellen. De akten van het generaal kapittel in de jaren 1439—1449 vermelden telkens slechts, dat aan den prior van Geertruidenberg geen „misericordia” is verleend. Op het generaal kapittel van 1449 werd echter het overlijden gemeld van D. Henricus Best „prior domus Beatae Mariae in Hollandia”, zoodat waarschijnlijk reeds eenige jaren eerder het bestuur van Boechamer een einde had genomen. Deze is vervolgens in Monnikhuizen teruggekeerd, waar hij in 1457 of 1458 als vicarius van het klooster is gestorven. 1)

Marcilius van Gruythuys 2) (1438—1444).

Reeds kort na de stichting van de Ruprecht-Karls-universiteit te Heidelberg werd „Kersilius de Gruythuys” met zijn broeders Petrus en Arnoldus aldaar geïmmatriculeerd onder het rectoraat van den 17 Nov. 1886 opgetreden Marcilius van Inghen. 3) Zij behoorden tot een bekend Geldersch geslacht. Petrus is evenals Arnoldus later naar de universiteit van Keulen gegaan, waarvan

1) c. 1458: „Obiit D. Marcilius Boechamer vicarius domus Beatae Mariae in Monichusen”. Men vindt zijn overlijden niet gemeld in het necrologium van Nieuwlicht, omdat hij geen professor is geweest van het met Nieuwlicht geassocieerde klooster buiten Geertruidenberg.

2) Varianten: de Grutus (*Bijdr.* IX, 270); de Gruythuysen (*Keussen*, 15), van den Gruythuys (D’Ablaing van Giessenburg, t.a.p. XXXVI).

Een Garcelis van den Gruythuys was 1447—1478 richter van Arnhem en den Veluwezoom. Onder de schepenen van Arnhem vindt men in de 15de eeuw verschillenden uit dit geslacht. G. van Hasselt, *Kronijk v. Arnhem* (Arnhem 1790) 10, 15, 33, 36, 42, 163.

3) *Toepke*, 10.

hij in 1392 rector is geweest. Hij was voorts kanunnik en thesaurier van St. Walburg te Zutphen. Arnoldus was kanunnik van St. Pieter te Utrecht. 1)

In welk jaar Garcilius als monnik van het Arnhemse klooster is geprofest, valt niet te zeggen. Het eerst vindt men hem in 1432 als kartuizer vermeld, en wel als procurator van Monnikhuizen. Het generaal kapittel van 1438 benoemde hem tot opvolger van Marcilius Boechamer. Over zijn bestuur brengen de akten van dit kapittel eenig licht.

c. 1439 „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et D. Guillelmo Herdel(?) super his quae petit respondebitur ad partem; similiter et D. Nicolao Tac.”

Van meer belang is voor ons het besluit van het generaal kapittel van 1440, waarbij Monnikhuizen, hetwelk tot dan toe tot de provincie van den Rijn had behoord, 2) door de Grande Chartreuse werd ingedeeld bij de „provincia Picardiae Remotioris”, waartoe het klooster sindsdien altijd heeft behoord.

Hetzelfde generaal kapittel besliste voorts het volgende:

c. 1440: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et de licentia quam petit pro illustrissimo principe Gelriae, prior Antverpiae 3) respondebit sibi ad partem.”

De akten van het generaal kapittel van 1441 bevatten voor Monnikhuizen niets bijzonders.

c. 1442: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; sed quia hoc anno domus visitanda est committitur visitoribus, ut sibi

1) Keussen, 12, 15.

2) In *Archief LIII* is abusievelijk medegedeeld, dat deze wijziging in 1473 plaats had.

3) Deze was visitor provinciae Picardae Remotioris.

eam faciant si viderint expedire, et conventui, prout eis visum fuerit, electionem committant aut alias domui de pastore idoneo provideant. Item de scriptis contra Stephanum conversum, ut de domo emittatur, qui audiri petit in sua causa, committitur visitoribus ut, eo audito, faciant, prout visum fuerit eis, pro salute animae suae et pace dicte domus, expedire.”

c. 1443: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et injungimus priori et conventui dictae domus quod debita contracta per fratrem Stephanum, conversum dictae domus, circa constructionem certi molini ex permissione ordinis, ne saeculares turbentur et ex hoc scandalum generetur, habeant diligenter persolvere. Et D. Joannes professus domus Bononiae ibidem hospes revertatur ad domum suae professionis expensis dictae domus Bononiae et praefatus prior de Monichusen expensas per dictum Joannem ibidem factas et modo in via fiendas mittat in futuro capitulo, et dabitur modus in dicto capitulo quo domus praefata in Monichusen reddetur indemnis.”

c. 1444: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia. Et de expensis unius monachi domus Bononiae in domo sua incarcerati et pecuniis pro viatico sibi traditis, solvat prior Bononiae pro toto 10 ducatos. Item de alio monacho, de quo scribit, teneat eum in carceribus, prout bene meruit. Et prior Basileae praefatae domus libros, imagines, etc. per D. Albertum Buer apportata eidem domui restituat.”

Dom Garcilius is als prior gestorven in 1444 en wel op 22 Mei. 1)

1) c. 1445: „Obiit D. Garcilius de Grutus prior domus in Monichusen, habens anniversarium perpetuum associandum cum primo anniversario currente post obitum eius qui fuit 14 Kal. Maii.”

Hendrik van Orsoy (14..—14..).

Hendrik van Orsoy was geprofest monnik van het Geldersche huis. Toen in de tweede helft van het jaar 1420 of in de eerste maanden van 1421 Joannes de Boethop, prior van het kartuizerklooster Bethlehem te Roermond, was overleden 1), werd Dom Henricus als diens opvolger derwaarts geroepen. Althans dit moet men opmaken uit het feit, dat hij 1 October 1429 daar prior was 2) en er geen ander bekend is, die gedurende de voorgaande jaren dit ambt heeft bekleed. Omtrent zijn bestuur aldaar vond ik geen bijzonderheden. Slechts staat vast, dat hij in 1432 door de Grande Chartreuse van het prioraat te Roermond is ontheven. 3) Na vervolgens eenige jaren te hebben doorgebracht in het huis zijner professie en daar de functie van procurator te hebben vervuld, 4) heeft hij als prior aan het hoofd gestaan van het klooster van St. Jan Baptist te Zeelhem bij Diest. In de jaren 1445—1447 vindt men hem bepaaldelijk vermeld als prior van dit huis. 5) Mogelijk is echter, dat hij dit ambt van 1443—1450 heeft vervuld. Daarna is hij prior van Monnikhuizen geworden. 6) Hoelang hij hier aan het bestuur is geweest heb ik niet kunnen vaststellen. Zeker is het, dat hij bij

1) c. 1421.

2) *Publications de la Société Hist. et Arch. dans le duché de Limbourg*, XIX, p. 369.

3) c. 1432: „Priori domus Ruremundae fit misericordia, et committitur electio conventui.”

4) *Historie ofte Beschryving van 't Utrechtsche Bisdom*, III (Leiden 1719), 215.

5) F. J. R a y m a k e r s, *Historische Oogslag op het voormalige karthuizerklooster te Zeelhem*. (Brussel 1863).

6) *Beschr. van 't Utr. Bisdom*, III, 195, deelt mede, dat hij dit in 1451 was.

zijn overlijden, 6 Aug. 1462, reeds was afgetreden. 1) Het generaal kapittel heeft van 1445 tot 1474 telken jare geordonneerd „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia”, zoodat zoowel de aanvang als het einde van zijn prioraat aldaar tusschentijds moet zijn geweest, en zoodat ook die bron ons omtrent den tijd van zijn bestuur geen aanwijzingen verschaft.

Inmiddels worden wij daardoor wel ingelicht omtrent enkele kleine gebeurtenissen, welke sedert den dood van Dom Garcilius den bestuurder van Monnikhuizen hebben beziggehouden:

c. 1446: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et de his quae scribit et petit D. Henricus Aleint (?) monachus eiusdem domus committimus visitatoribus qui sibi respondunt ad partem.” Tevens verneemt men, dat de prior van Monnikhuizen in dit jaar het generaal kapittel in de Grande Chartreuse heeft bijgewoond en er onder de diffinitors is gekozen.

c. 1447: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et D. Henricus Barbier propter certas causas nobis notas sub expensis domus praedictae vadat ad hospitandum ad domum Silvae Sancti Martini ad ordinis voluntatem.”

c. 1448: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et D. Henricus Barberii professus dictae domus, pro nunc hospes in domo Trajecti, revertatur ad dictam domum in Monichusen suae professionis, et juxta arbitrium visitatorum solvat prior domui Trajecti expensas quas sustinuit occasione dicti Henrici Barberii, et de

1) *Bijdr. IX*, 298: „Obiit D. Henricus Orsoy, mo. ds. Monichusen prope Arnhem, quondam prior ejusdem ac domorum de Ruermunda et Diest.” In gelijken zin c. 1463, er nog aan toe voegde: „habens per totum ordinem plenum monachatum”.

aliis dictum Henricum concernantibus committimus visitoribus."

c. 1450: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et de licentia quam petunt ipse et conventus de alienatione possessionum usque ad summam 3000 florenorum... committimus visitoribus provinciae ut se informent utrum causa sit tanti ponderis quod oporteat possessiones alienare ad alios redditus redimendos."

In 1451 kwam kardinaal Nicolaas van Cusa, vergezeld van Dionysius den Kartuizer, te Arnhem. Zou bij deze gelegenheid niet een bezoek aan Monnikhuizen zijn gebracht?

c. 1453: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et de hoc quod scribit cum conventu suo, sibi respondebitur ad partem per priorem Diestensem." 1)

c. 1455: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et D. Hugo alias captus per dictum priorem mittatur ad domum Villenovae suae professionis, expensis dictae domus Villenovae, super quo R. P. Cartusiae faciat domum in Monichusen indemnem."

c. 1457: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et de D. Hugone de quo scribit procurator faciat prior diligentiam secundum formam statutorum."

c. 1460: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et de his quae petunt pro quodam donato prior Capellae respondebit eis ad partem."

c. 1461: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et frater Henricus conversus hospes in dicta domo perseveret ibidem hospes ad ordinis voluntatem."

c. 1462: „... et D. Cornelius ibidem [sc. in

1) Die op het generaal kapittel aanwezig was en daar onder de diffinitors is gekozen.

domo Trajecti] hospes revertatur ad domum Monachorum professionis suae, et stet contentus ordinatione statutorum et sacrorum canonum."

Men verwarre dezen Hendrik van Orsoy niet 1) met zijn naam en tijdgenoot, die professus was van het kartuizerklooster bij Geertruidenberg, waar hij vicarius en procurator is geweest, en die van 1475—1482 als prior de chartreuse te Luik heeft bestuurd en 21 Mei 1484 bij Geertruidenberg is gestorven.

Gerardus Spronck (14..—1484).

Mijne gegevens laten mij een weinig in den steek wat betreft de bestuursjaren der priors in het tijdvak ± 1451—± 1473. Wie n.l. de opvolger is of de opvolgers zijn geweest van Hendrik van Orsoy bleef mij onbekend. Slechts dit heb ik kunnen vaststellen, dat in 1473 en volgende jaren Monnikhuizen werd bestuurd door Gerard Spronck, die in genoemd jaar het priorsambt reeds langere tijd had bekleed. Het is ditmaal de Leuvensche universiteit, welke de Alma Mater is geweest van den prior van Monnikhuizen.

Gerard Spronck was geboortig van Haarlem. Omstreeks 1430 kwam hij als student in Leuven, waar hij achtereenvolgens den graad van magister artium en het baccalaureaat in de theologie verwierf. In 1440 werd hij regent van het college de Valk, in 1441 professor. In 1447 treedt hij op als dekaan der philosophische faculteit. 2) In 1450 was

1) Zooals schrijver dezes aanvankelijk heeft gedaan. *Biogr. Wbk.*, VI, 1083). Onjuist is ook de mededeeling aldaar, dat deze prior van het Hollandsche huis is geweest.

2) Reussens, *Matricule de l'Université de Louvain*, I, 48, 53. „Gerardus Herlam, Traj. dioc.” „determinavit 8 nov.

hij rector der universiteit. Hij wordt geprezen als een theoloog van naam in zijn tijd en als een man van groote geleerdheid, maar ook als uitblinkend in deugd en godsvrucht. 1) In welk jaar hij den kathedraal heeft verwisseld met de kloostercel staat niet vast. Zeker is slechts, dat hij in 1473 prior was van Monnikhuizen. Het generaal kapittel van 1473 benoemde hem tevens tot convisitator der Nederduitsche provincie. Dit is hij tot 1481 gebleven. Van 1481 tot 1484 bestuurde hij dit ressort als eerste visitator. 2)

c. 1473: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et approbamus cartam visitorum factam fratribus 3) Wesselo Fabri, Jacobo de Trajecto et Cornelio de Nimiris seriose committentes visitoribus ut secundum formam statutorum cum plena auctoritate capituli generalis eosdem acrius puniant, per domos etiam ordinis eos dividendo, si, quod absit, efficaciter se non emendaverint. Et D. Arnoldus professor eiusdem domus vadat ad domum ordinis prope Buscumducis sub forma hospitis pro adjutorio 4) ejusdem domus ad ordinis voluntatem.”

In 1474 heeft Gerard Spronck het generaal kapittel in de Grande Chartreuse bijgewoond, alwaar hij onder de diffinitors der orde is gekozen.

Op 1 April 1484 overleed Gerardus Spronck in

1435; bac. art. 14 martii 1436. Promotus in fac. art. anno 1437, n. 21. Academiae rector 1450; qui in libello supplicii oblato Sanctae Sedi anno 1449 dicitur: artium magister et in theologia baccalarius formatus, qui octo annis rexit in artibus”. *Analec-tes Hist. Eccl. Belg.* XXVII, 304, XXX, 220 e.v., 238, 257.

1) Raissius, appendix; *Eph.* I, 420. Le Vasseur heeft zijn gegevens ontleend aan een Catalogus priorum Monichusen.

2) c. 1473: Raissius, 142 et appendix.

3) Monniken.

4) De chartreuse te Vught was in 1472 tot stand gekomen.

het kartuizerklooster Nieuwlicht buiten Utrecht, waar hij vermoedelijk als visitator vertoefde. Hij werd aldaar begraven aan de westzijde van het groote pand. 1) Nog in hetzelfde jaar werd zijn dood door de Grande Chartreuse als volgt bericht:

c. 1484: „Obiit D. Gerardus Spronck prior domus Beatae Mariae in Monichusen, qui longo tempore extitit visitator provinciae Teutoniae. 2) Obiit la Aprilis, habens per totum ordinem plenum cum psalteriis monachatum. Scribatur in calendariis domorum sub die predicta.”

Zijn bestuursbeleid wordt voortreffelijk genoemd.

Niettemin schijnt op zeker oogenblik in den boezem van het Amsterdamsche convent eenige misnoegen te zijn ontstaan over zijn optreden als visitator, zoodat het bestuur der orde het noodig oordeelde op de desbetreffende klachten als volgt te antwoorden:

c. 1481: „Et quia confidimus de bona conscientia visitorum novem illis monachis qui contra visitatores 3) appellarunt silentium imponimus.”

Zij, die in de jaren 1450—1475 Monnikhuizen hebben bestuurd, zullen ongetwijfeld te maken hebben gehad met de gebeurtenissen in Gelre: de toenemende ontevredenheid der onderdanen tegen hertog Arnold, welke in 1456 ten top was gestegen,

1) *Bijdr.* IX, 254, 356. D. A. Mougel, *Dionysius der Karthäuser 1402—1471* (Mülheim a. d. Ruhr 1898), 56 e.v.

2) In 1474 heeft het generaal kapittel op verzoek van de priors in dat ressort bepaald, dat de provincia Picardiae Remotioris voortaan zou heeten provincia Teutoniae, ten einde verwarringen met de provincia Picardiae Propinquieris uit te sluiten.

3) Convisitator was Simon van der Schueren, prior te Gent. (*Biogr. Wbk.*, VI, 1232).

de voortdurende oorlogen, waarin de landsheer was gewikkeld, de strijd om den Utrechtschen bischopszetel na den dood van Rudolf van Diepholt, de ontrouw van Nijmegen, Venlo en Roermond, enz.

In 1459 had niemand minder dan Dionysius de Kartuizer, die toen procurator was van het Roermondsche klooster, getracht een verzoening tusschen hertog Arnold en zijn zoon tot stand te brengen. 1) Wel kwam in dit jaar tusschen hen een vrede tot stand, doch in Januari 1465 deed Adolf onverwachts zijn vader gevangen nemen. Hierdoor geraakte deze in een oorlog met Kleef. In 1471 dwong Karel de Stoute Adolf tot vrijlating van zijn vader, die 23 Februari 1473 overleed. De Grande Chartreuse meldde zijn dood in hetzelfde jaar als volgt: „Obiit Illustrissimus Princeps et Dominus Arnoldus dux Gelriae, magnus fautor ordinis et multa bona fecit ordini, habens per totum ordinem plenum monachatum.” Zijn gemalin, Catharina van Kleef, overleed 10 Februari 1476 en werd bij de kartuizers van Wesel begraven. Na den dood van Karel den Stouten in 1477 begon Gelre de worsteling tegen het Bourgondisch bewind. In 1473 is de procurator van Monnikhuizen Theodorus Poelman, opgetreden als bemiddelaar tusschen Willem van Egmont en hertog Adolf van Gelder.

Arnoldus van Hoekelen (1484—1494).

Deze prior is zeer waarschijnlijk dezelfde als

1) *Dorl.* 414; *Bijdr. en Meded. Hist. Gen. gev. te Utrecht*, XVIII (1897), 330 e.v.; *D'Abtaing van Giessenburg*, t.a.p., Blz. IX e.v. Dr. J. S. van Veen, *De laatste Regeeringsjaren van Hertog Arnold (1456—1465)* (Arnhem 1920), 20, 96—100.

degene, die in 1459 was ingeschreven aan de universiteit van Keulen als „Arn. de Hoekelen de Aernem”. 1) Hij was geprofest monnik van Monnikhuizen. In de jaren 1492 en 1493 is hij visitator, in de jaren 1493 en 1494 convisitator geweest van de Nederduitsche ordesprovincie. 2)

c. 1493: „Et D. N. monachus ibidem pro eo quod vicarium diffamavit, praemissa proclamatione in capitulo, servet duas abstinentias in pane et aqua et confiteatur priori proprio juxta ordinationem capituli; et idem N. conformet se aliis in celebratione juxta tenorem statutorum, alioquin tamquam reprehensor et violator eorumdem puniatur.”

Hij stierf 23 Januari 1494. 3)

c. 1494: „Obiit D. Arnoldus Hukelen prior domus in Monichusen, convisitator provinciae Teutoniae. Obiit 23 januarii habens plenum monachatum in dicta provincia Teutoniae.” 4)

Anthonis van den Grave (1...—1530).

Naar ik vermoed, is Anthonis van den Grave na het overlijden van Arnoldus van Hoekelen in 1494 prior van Monnikhuizen geworden. Voor het eerst vond ik hem echter als zoodanig vermeld 30 Augustus 1501. 5) Aanwijzingen, dat er tusschen 1494 en 1501 een anderen prior van Monnikhuizen is geweest, heb ik niet aangetroffen.

In 1499 zullen de Arnhemsche kartuizers, naar

1) Keussen, blz. 480.

2) Raissius, in *Syllabo V. P. Visitatorum*.

3) *Bijdr.* IX, 231 en Raissius, appendix, vermelden 24 Januari als zijn sterfdag.

4) *Bijdr.* IX, 231.

5) P. N. van Doorninck, *Inventaris van het oudarchief van het kasteel Middachten* (Haarlem 1896), blz. 53.

mag worden verondersteld, niet ontkomen zijn aan den overlast van het krijgsbedrijf rondom de stad. 1)

In 1504 was de prior van Monnikhuizen tegenwoordig bij de kerkelijke plechtigheden, welke bij de totstandkoming van het kartuizerklooster te Leuven hebben plaats gevonden. 2)

De Geldersche oorlog bracht ook voor Monnikhuizen veel onrust te weeg. Het schijnt, dat Karel van Egmond sedert zijn optreden als hertog van Gelder (1492) Monnikhuizen kwalijk gezind is geweest, hoewel hij voortdurend veel geld van het klooster heeft geleend. In een brief van 9 Aug. 1506 verklaarde hij echter deze ongunstige gezindheid te hebben afgelegd, terwijl hij het klooster in bescherming nam en deszelfs vrijheden en voorrechten bevestigde. 3) Nochtans ondervond het klooster kort daarna zooveel hinder van de krijgsverrichtingen, dat men er aan moest gaan denken om het convent van Monnikhuizen te verdeelen over andere huizen der orde.

c. 1507: „Priori domus Beatae Mariae in Monichusen non fit misericordia; et divisionem conventus committimus visitoribus provinciae, quorum determinatione omnes in hoc sint contenti”.

c. 1508: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; et visitatores ordinarii illius provinciae, hinc ad futurum capitulum, revisitent ipsam domum cum plena auctoritate capituli generalis, non obstante visitatione anno praeterito facta per prio-

1) „so die vijand hier to Monickhusen ende om langs lagh”. G. van Hasselt, *Kronijk van Arnhem*, (Arnhem 1790), 71.

2) *Analectes pour servir à l'histoire eccl. de la Belgique*. XIV (1877), 266.

3) J. A. Nyhoff, *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, V, (Arnhem 1859), blz. 369, no. 570. Zie ook blz. 48, no. 80.

rem domus in Cantavio et procuratorem Coloniae.”

Verder vernemen wij niets van de uitwijking, waarvan in 1507 sprake was, totdat in 1511 de noodzakelijkheid hiervan wederom dringend blijkt te zijn geworden.

c. 1509: „.... et D. Wilhelmus Arssen, monachus professus domus Monachorum, a carceribus liberetur et sub forma hospitis ibidem [sc. in domo Zierikzee] permaneat ad ordinis voluntatem impensis domus suae professionis.”

c. 1511: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; et divisionem conventus propter imminentes guerras committimus visitoribus provinciae, qui providebunt prout necessarium fuerit et expediens eis videbitur.”

c. 1515: „....et N.... et N.... donati domus in Monichusen propter traditionem oppidi Arnheim, cui interfuerunt, ab ordine expelluntur.”

c. 1522: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; et de his quae scribunt sex religiosi contra D. Joannem Bouti, comprofessum suum, visitatores in visitatione hac proxima aestate futura justitiam ministrabunt. De fratre autem Theodorico, si ad cartusiam venerit, Dei et ordinis honori et animae suae saluti providebitur.”

c. 1526: „.... et D. Martinus Steinhuro ibidem [sc. in domo Leodii] professus vadat hospitatum ad domum Monachorum.”

c. 1527: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; et D. Henricus Ittersem ibidem hospes habet patientiam in petitione sua.”

c. 1528: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; et ipsa domus quam primum commode fieri poterit cum plena auctoritate capituli generalis visitetur. Et D. Henricus Ittersum, ibidem hospes, vel ante vel sub ipsa visitatione, ad discretionem visitorum, ad aliam domum ordinis mit-

tatur, ne domus sua praesentia, his malis temporibus, gravetur."

c. 1529: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; et D. Henricus Ittersum ibidem hospes vadat hospitatum ad domum Pacis Dei juxta Schivelbein in provincia Saxonia, quia domus suae professionis olim combusta nondum est restaurata."

c. 1530: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; conventuales ejusdem domus hortantes ut, consideratis laboribus atque periculis quae prior ad annos plurimos pro ipsius domus protectione et conservacione toleravit, venerandam eius senectutem, uti bonos filios decet, benigne supportent, consolentur et foveant, ne fortassis propter suam ingratitude[m] famae suae jacturam et Dei iram incurrent."

Na het generaal kapittel van 1530 schijnt Dom Anthonis te zijn vervangen als prior. 20 Febr. 1533 is hij gestorven. 1) Naast het prioraat heeft hij nog in de jaren 1522—1524 als convisitator de Nederduitsche provincie bestuurd.

Blijkens de rekeningen van den vicaris-generaal van het bisdom Utrecht 2) is in November 1526 het koor in de kerk van Monnikhuizen door den bisschop gewijd.

Jan Arnoldsz. (1530—1544).

Utrechtenaar van geboorte, had Jan Arnoldsz. reeds in de wereld een bestuursambt bekleed, zoodat zijn besluit om kartuizer te worden alge-

1) c. 1533: „Obiit D. Antonius de Gravia monachus professus et olim prior domus Monachorum et convisitator provinciae Teutoniae, in quam habet Missam de Beata Maria et per totum ordinem anniversarium perpetuum sub 20 Februarii"; *Bijdr. IX*, 241.

2) *Archief*, XXXIX, 462.

meen opzien baarde. In 1524 was hij ingetreden in het klooster Nieuwlicht buiten Utrecht. 1) Toen Dom Antonius was afgetreden, is hij als diens opvolger naar Monnikhuizen geroepen. De moeilijkheden, die het bestuur van zijn voorganger hadden gekenmerkt, zijn ook hem niet bespaard gebleven.

In een der eerste jaren van zijn prioraat heeft hij een rol gespeeld als gemachtigde van den Gelderschen hertog na het eindigen van den burgeroorlog tusschen de Utrechtenaren en Hendrik van Beieren, bisschop van Utrecht. Hij wist te bewerkten, dat een der kostbare eenhoornen van Sint Marie te Utrecht voor zijn landsheer werd afgestaan als onderpand voor het nakomen der vredesverplichtingen van de stad Utrecht jegens Karel van Egmond. 2) Dit werd den deken van het kapittel zoo euvel geduid, dat Maria, koningin-weduwe van Hongarije, dezen op het Vredensborch liet gevangen zetten. Waarschijnlijk is de eenhoorn op het einde van 1535 weder aan Sint Marie teruggegeven, nadat de deken was vrijgelaten op voorwaarde van borgstelling, dat de eenhoorn binnen twee maanden terug zou zijn.

De dood van Karel van Egmond (1538), hertog van Gelder, ging in verband met de kwestie van opvolging van groote troebelen vergezeld. Veel heeft Monnikhuizen en zijn prior in deze jaren te verduren gehad van de zijde der Arnheemsche burgerij. Deze gebeurtenissen grepen hem zoozeer aan,

1) *Eph. I*, 143.

2) *Fr. Dalm. van Heel O.F.M.*, De Eenhoornen van Sint Marie (in: *Jaarboekje van Oud-Utrecht* 1930), blz. 71—73; *Tijdschrift v. Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, 1ste Jrg. (1835), 319; *Historie ofte Beschrijving van 't Utrechtsche Bisdom I* (1719), 222, 244.

dat zijn gezondheid werd geschokt en een vroegtijdige dood een einde heeft gemaakt aan zijn bestuur. 1)

Het zijn wederom de akten van het generaal kapittel, die ons enkele voorvallen doen kennen uit deze jaren.

c. 1531: „....„Et D. Philippus de Remersvaldis [sc. in domo Delfensi] vadat hospitatum ad domum Monachorum et ibidem pacifice et religiose conversari studeat, alioquin ordo per debitum iustitiam providebit.”

c. 1532: „....„Et D. Antonius Rosendael ibidem [sc. in domo Sylvae Sancti Martini] 2) hospes vadat hospitandum ad domum Monachorum impensis domus professionis suae.”

c. 1534: „Priori domus Monachorum non fit misericordia; et D. Antonius de Remersvaldis monachus ibidem hospes vadat hospitandum ad domum Sanctae Sophiae 3) ad ordinis voluntatem.”

c. 1535: „Priori domus Monachorum non fit misericordia et D. Henricus Ittersum, juxta petitionem suam, revertatur ad domum professionis suae Claustrii Mariae proviciae Saxoniae. Et emissionem D. Theodorici a visitoribus factam approbamus et contradicentibus silentium imponimus sub poena disciplinae generalis.”

c. 1541: „....Et hospites ejusdem domus habeant vocem in communibus tractatibus sicut professi necnon possint exercere officia ordinis.”

Le Vasseur, die zijn gegevens heeft geput uit een „Liber Visitationum” (hs), deelt mede, dat Jan Arnoldsz. in zijn bron wordt genoemd „vir religio-

1) *Eph.* I, 143: „quorum vexationibus et criminalibus usque ad mortem fatigatus incidit in decumanum languorem, quam patienter sustinuit.”

2) Te Geeraardsbergen.

3) Te Vught.

sus, ac laudabilis conversationis, et in utroque regimine versatissimus.” 1) In de begraaflijsten van Nieuwlicht wordt nauwkeurig medegedeeld, dat hij Monnikhuizen veertien en een half jaar „strenuo rexerat” en 31 Januari 1544 is gestorven. 2)

In het Staatsarchief te Antwerpen berust een tijnsregister, afkomstig van Monnikhuizen en beztrekking hebbende op de tynsen, welke dit klooster in Nybroek op de Veluwe bezat, opgemaakt 14 Maart 1534 door Jan Arnoldsz. 3)

Karel van Egmond, Gelre's laatste hertog, die op 30 Juni 1538 was gestorven, is in Monnikhuizen begraven. 4)

Lambert van Brien (1544—1552).

Zijn biographie is reeds afgedrukt in *Archief* LIII, blz. 343—344. Hij is ook prior geweest van de kartuizerkloosters bij Utrecht en Kampen.

Hendrik van Mierlo (1552—1564).

Hendrik van Mierlo was professor van het kartuizerklooster te Vught, waar hij gedurende 14 jaren het ambt van procurator bekleedde. Het generaal kapittel van 1552 schonk aan Lambert van Brien „misericordia” als prior van Monnikhuizen en benoemde in zijn plaats Hendrik van Mierlo. (c. 1552). Vele bijzonderheden zijn van zijn bestuur niet bekend. Slechts kleine gebeurlijkheden kunnen worden medegedeeld.

1) *Eph.* I, 143.

2) *Bijdr.* IX, 365.

3) Zie blz. 5.

4) *Geldersche Volksalmanak* 1867, blz. 150—152.

c. 1557: „Priori domus Monachorum non fit misericordia. Et frater Henricus conversus ibidem hospes vadat hospitatum ad domum Campensem ad ordinis voluntatem.”

In 1564 ontving hij van de Grande Chartreuse de benoeming tot convisitator der „provincia Teutoniae”. (c. 1564). Kort daarna werd hij als prior geroepen naar het huis zijner professie als opvolger van Dirk van Meeuwen, die prior te Utrecht was geworden. 1) Hier wachtte hem en het Vughtsche convent groote tegenspoed. Reeds in 1543 was hij getuige geweest van de wandaden van Maarten van Rossum, die Vught brandschatte en ook de kartuizers aldaar niet heeft gespaard. Hoewel toen reeds de kloosterkerk het had ontgouden, kon het convent voor een som van 700 gulden aan een verwoesting ontkomen. In 1566 echter woedde de beeldenstorm in den Bosch en omgeving. In October van dat jaar moest Hendrik van Mierlo het aanzien, dat de beeldenstormers in zijn klooster groote schade aanrichtten. Hij heeft deze ramp niet lang overleefd. Na reeds in 1566 te zijn ontheven van zijn ambt van convisitator, stierf hij 20 Mei 1567. 2) Hij is begraven in zijn verwoeste klooster. Hij is in het bestuur van de Vughtsche kartuizers opgevolgd door den zoon van zijn zuster, Dom Bartholomeus van Doerne, die tot dan toe procurator van dit huis was geweest. 3)

1) *Archief* LIII, 346.

2) c. 1568: „Obiit D. Henricus Mierlo professor et prior domus Sanctae Sophiae et olim prior ac convisitator provinciae Teutoniae, habens missam de Beata Maria in septem provinciis Alemanniae.”

3) Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, V, 526, 528; *Oudheden en Gestichten van de Bisschopelijke Stadt en Meyerye van 's-Hertogenbosch*, (Leiden 1742), 20 e. v.

Na zijn vertrek uit Monnikhuizen in 1564 en vóórdat in 1570 Andries Loodt daar prior is geworden, is dit ambt nog door twee anderen bekleed, wier namen ons niet bekend zijn. Omtrent dit tijdvak verschaffen de ordonnanties van het generaal kapittel eenig licht.

c. 1565: „Rectorem domus Monachorum praeficiamus in priorem dictae domus. Turbantes pacem emendant se, alioquin visitatores provideant auctoritate capituli generalis.”

c. 1566: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia. Et dicta domus visitetur per visitatores ordinarios, quibus committitur et mandatur ut veritatem de his quae in dicta domo contigerunt, et de quibus a multis est notata inquirant et justitiam ministrant cum plena auctoritate capituli generalis etiam absolvendi officiales; et de justitia ministrata atque his quae super his fecerint R. P. Cartusiae quantocius informant.”

c. 1567: „Priori ad suam instantiam fit misericordia et conventui committitur electionem futuri prioris, quam, si canonica fuerit, confirmabunt visitatores aut alter ipsorum. Alioquin ipsis committimus ut de pastore domui provideant auctoritate capituli generalis.” 1)

c. 1568: „Priori domus in Monichusen non fit misericordia; quem hortamur ut consiliis prioris Diestensis 2) acquiescat, et priorem Diestensem ut illi assistat.” .... „Et D. Goswinus a Trajecto ibidem professus exerceat officium vicarii ibidem ad ordinis voluntatem.”

c. 1569: „Priori domus Monachorum non fit misericordia; et committitur visitoribus vel alteri eorum ut semel super annum accedant ad dictam

1) Nergens vond ik een aanwijzing omtrent den naam van dezen prior en evenmin een overlijdensbericht.

2) convisitator.

domum et inquirant diligenter utrum ordinationes capituli et visitorum observentur. Et prior sicut bene coepit proficiat."

c. 1570: „Priori domus Monachorum ad suam magnam instantiam fit misericordia; et visitatores, recepta charta capituli generalis, quantocius ad dictae domui de pastore idoneo provideant auctoritate capituli generalis, quem et conventum rogamus ut de sua abundantia inopiae domus Zerickzee et ut, ad formam statuti, provideant de necessariis hospitibus, ut professis."

....et quamprimum poterit, recepta charta capituli, mittat [sc. prior Diestensis] aliquem monachum ex suis exemplarem quem, iudicio visitorum aptiorem invenerit pro juvamine divini officii et reformatione domus Monachorum, expensis illius."

..... et D. Phoppo ibidem [sc. in domo Hollandiae] professus vadat hospitatum ad domum Monachorum, ibique exerceat officium vicarii pro reformatione dictae domus."

Andries Loodt (1570—1592)

Andries Loodt 1) was geboortig uit Hulst. 2) Hij was geprotestant monnik van het kartuizerklooster te Leuven, waar hij 24 April 1560 was geprotestant. In 1561 werd hij procurator van dit huis en in 1565 vicarius. Daarna bekleedde hij in de chartreuse te Gent eenigen tijd de ambten van vicarius en pro-

1) Varianten: Loots, Loodts, Lotius. De Loodt's waren een oude schepenfamilie in Hulst. De moeder van Cornelius Jansonijs, eerste bisschop van Gent († 1576) was ook een Loodt. (*Biogr. Wbk.*, VII, 655).

2) Aldus Pédé. (Zie noot 1, blz. 71).

In sommige jongere kronieken wordt hij abusievelijk genoemd „Alostensis" of „Brugensis."

curator, totdat hij in 1567 werd geroepen tot het bestuur van het klooster te Herne bij Edingen 1) als opvolger van Dom Joannes Baert, die aldaar tijdelijk als „rector" aan het hoofd had gestaan. In 1570 verwisselde Andries Loodt het prioraat van Herne („domus Cappellae") met dat van Monnikhuizen. De visitatoren, die voor dit ambt het oog op hem hadden laten vallen, hadden van zijn beleid de beste verwachtingen, welke blijkbaar niet zijn beschaamd. 1) Want het generaal kapittel prees twee jaren later zijn arbeid met deze woorden:

c. 1572: „Priori domus Monachorum non fit misericordia; cujus sedulitatem et vigilantiam in reformatione dictae domus multum gratam habemus et rogamus ut perseveret et proficiat. Sibi vero commissos hortamur ut sint ad hoc faciles et suae salutis semper memores."

Het was hem echter niet meer gegeven om Monnikhuizen tot zijn vroegeren bloei op te voeren. Het convent werd in 1572 genoodzaakt om een refugie te zoeken in de stad, 2) terwijl de kloostergebouwen geheel werden verwoest en gesloopt. Tot 1576 hield het convent zich op in een viertal gehuurde woningen binnen Arnhem. In laatstgenoemd jaar ging het een ruilvereenkomst aan met Anthonis, Heer van Middachten. Prior en convent ontvingen daarbij in ruil voor een hofstede te Elle-

1) Dom Bruno Pédé, *Series monachorum professorum cartusiae B. M. V. de Capella et illorum qui in illa prioris munus egerunt ab initio foundationis eiusdem domus ad annum 1762* (hs. uit het laatst der 18de eeuw, afkomstig van den advocaat Ernest Mathieu, thans in particulier bezit te Edingen). p. 84, e.v. Uittreksels uit dit hs zijn mij medegedeeld door P. Edm. Lamalle S.J. te Leuven.

2) *Geldersche Volksalmanak 1876*, blz. 82—92.

com een behuizing met toebehooren, gelegen te Arnhem in de Ketelstraat, waar toen de leengriffier Mr. Peter van Sunte Peters woonde, alsmede een ander huis, hof en hofstede met toebehooren, achter het huis van Middachten gelegen, en daarboven 1000 Car. guldens. Nog in hetzelfde jaar heeft het convent deze verblijven betrokken. 1)

Terwijl het convent van Monnikhuizen zich opshield binnen de stad, ontving het meerdere monniken en broeders uit andere Nederlandsche kartuizerkloosters, die door de troebele tijden genoodzaakt waren te vluchten. In 1574 kwamen daarheen Dom Augustinus, vicarius van het Amsterdamsche klooster, en fr. Petrus, clericus redditus van het klooster Sion bij Zierikzee. Reeds bevonden zich te Arnhem twee of meer monniken van het in 1572 verwoeste klooster te Delft, o.a. Domni Wenceslaus en Guillelmus, die in 1574 naar Keulen zijn gedirigeerd.

Toen in 1579 de nieuwgezinden meester waren van de stad, werd ook het verblijf in de refugie voor de Arnheemsche kartuizers onhoudbaar. Volgens de kronieken van het Keulsche klooster had de verwoesting van Monnikhuizen in 1580 plaats.

In 1585 moest de prior 2) met de zijnen dan ook de stad verlaten. Hij vond elders een gastvrije cel.

1) P. N. van Doorninck, *Inventaris van het oud-archief van het kasteel Middachten*. (Haarlem 1896), blz. 89—90, no. 199, no. 200, (blz. 90—91). Koning Philips keurde deze permutatie goed. G. van Hasselt, *Kronijk van Arnhem* (Arnhem 1790), 216.

2) In 1581 had het generaal kapittel hem de voorrechten verleend van professus van zijn klooster: „Et declaramus quod priorem domus Monachorum deinceps haberi volumus pro professo domus, ita ut gaudeat beneficiis spiritualibus in domibus associatis.”

Blijkens de ordonnanties van de Grande Chartreuse van 1586 waren echter nog enkele zijner conventualen tegen zijn wil in Arnhem achtergebleven: 1)

c. 1586: „Et religiosi, qui contra voluntatem sui superioris remanserunt in civitate cum haereticis, reducta civitate ad oboedientiam regis, mittantur per visitatores provinciae ad domos ordinis aliarum provinciarum auctoritate capituli generalis.”

Andries Loodt overleed in het klooster te Keulen 3 September 1592 en is daar ook begraven. 2) Indien men de kroniekschrijvers van dit huis op dit punt kan gelooven, was hij ruim een jaar vóór zijn dood bij de kartuizers te Keulen gekomen. In de voorgaande jaren moet hij dus in een ander klooster hebben verblijf gehouden, mogelijk te Wesel, Roermond, 's-Hertogenbosch of in de Zuidelijke Nederlanden. Theodorus Petreius, monnik en tijdgenoot van Loodt in het kartuizerklooster van Keulen, deelt mede, dat deze zich nog verdienstelijk heeft gemaakt door huisraad en archiefstukken van Monnikhuizen over te brengen naar Keulen. 3)

Na zijn verscheiden werd door het bestuur der orde de hoop niet prijs gegeven om het klooster

1) O.a. de procurator Joachim van Eck, wien 5 Febr. 1594 door het hof van Gelder tot alimentatie werden gegeven 3/8 van den tiend te Kesteren, behoorende onder de goederen van Monnikhuizen. (P. N. van Doorninck, *Inventaris v. h. oud-archief v. h. kasteel Middachten* (Haarlem 1896), blz. 90—91. Vgl. blz. 3 van deze bijdrage.

2) c. 1593: „Obiit D. Andreas Lood prior domus Monachorum, habens missam de Beata Maria in septem provinciis Alesmaniae.” *Eph.* III, 178.

3) „Summa cum industria omnem domus supellectilem sicuti et foundationis litteras Coloniam tempestive transferens.” (*Eph.* III, 179).

Monnikhuizen te zien herleven. In 1599 bepaalde het generaal kapittel:

c. 1599: „Priori domus Capellae alibi necessario fit misericordia et committimus visitoribus ut provideant dictae domui de alio pastore aut per viam electionis vel ut ipsius videbitur expedire. Et domui Monachorum, brevi, ut speramus, restituendae ordini, praeficimus in priorem D. Adrianum Dorpium 1) propterea a prioratu domus Capellae absolutum, qui residentiam habebit in domo Leodii nec quicquam agere sine consilio patris visitoris praesumat.”

Doch het feit, dat deze prior aan het hoofd is gebleven van het convent te Edingen („domus Capellae”) 2) bewijst, dat deze verwachting al aanstonds ijdel is gebleken en dat de omstandigheden daarvoor een ongunstigen keer hadden genomen.

Het convent van Edingen had met ontsteltenis het besluit van het generaal kapittel omtrent de overplaatsing van zijn prior vernomen. Nadat het van de visitors toestemming had verkregen om een prior te kiezen, koos het onmiddellijk weder Adriaan van den Dorpe. Dit was wel is waar in strijd met de statuten, doch wetende, dat Monnikhuizen hopeloos was verwoest, heeft men hiertegen geen bezwaar gemaakt, zoodat Van den Dorpe feitelijk prior van Edingen is gebleven en dit huis in het geheel niet heeft verlaten. Hij bestuurde dit klooster tot 1609, in welk jaar hij van het prioraat werd ontheven en ook van het visitorschap, dat hij 8 jaren had bekleed. 3)

1) Van den Dorpe.

2) Hij overleed aldaar in 1619 of 1620. (c. 1620) „Obiit D. Adrianus Dorpius, professor vicarius et alias prior domus Capellae, habens missam de Beata Maria per totum ordinem.”

3) Bruno Pédé, t.a.p., p. 103.

Uit de akten van het generaal kapittel en uit andere bescheiden kan men een globalen indruk verkrijgen omtrent de samenstelling van het convent van Monnikhuizen sedert het midden der 16de eeuw. In het bijzonder komen daarbij de overlijdensberichten te hulp. Achtereenvolgens werd uit de Grande Chartreuse in de daarachter vermelde jaren den dood gemeld van de volgende conventualen van Monnikhuizen:

c. 1551: D. Hendrik van Gent, hospes, en de donaten Jan Simonsz., Willem Jansz. en Jan Arnoldsz.

c. 1553: D. Willem, monnik, en fr. Arnold, donaat.

c. 1554: D. Rogerius, monnik, die 48 jaar kartuizer is geweest, en D. Joannes, monnik.

c. 1555: Fr. Daniel, donaat.

c. 1557: D. Rutger Meer, monnik, die 53 jaar kartuizer is geweest, alsmede de donaten Pieter Molitor en Joannes.

c. 1558: fr. Symon, donaat.

c. 1564: fr. Gerard, donaat.

c. 1567: fr. Joannes, donaat.

c. 1568: D. Hendrik van Mierlo (professus van het Vughtsche convent) en D. Lambert van Brien, beiden voorheen prior.

Dezelfde vergadering bepaalde:

„Et D. Goswinus a Trajecto ibidem professor exerceat officium vicarii ibidem ad ordinis voluntatem.”

c. 1569: D. Diederik, „monachus professor domus Monachorum et olim vicarius domus Monachorum Brugis”, alsmede fr. Christophorus van Gent, „conversus professor primo domus Bruxellae, secundo domus Monachorum”.

c. 1570: D. Petrus Cuel, senior van het convent.1)

c. 1573: D. Willem, monnik.

c. 1579: D. Petrus, „clericus redditus diaconus professus domus Zerickzee.” 2)

c. 1581: D. Frans van Tongeren.

De ruilvereenkomst, in 1576 door het convent van Monnikhuizen aangegaan (zie blz. 71), was medeondertekend door de volgende leden van het convent: D. Andries Loot, prior, D. Hieronymus Smidt 3), fr. Willem van Amersfoort, D. Joachim van Eck, procurator, D. Frans van Tongeren, D. Dirk van Vianen, D. Foppo van Schoonhoven 4) vicarius.

Reeds sedert 1568 worden in de akten van het generaal kapittel bevelen gevonden tot overplaatsing van monniken en broeders:

c. 1568: „Et D. Joannes de Tungris ibidem professus vadat hospitatum ad domum Hollandiae ad ordinis voluntatem, cui et coeteris personis ordinis, sub poena carceris ad formam juris et statutorum, prohibemus ne amodo exercent artem medicinae neque chirurgi, super quo visitatoribus districte injungitur ut invigilent; et si quos invenerint in hoc inoboedientes rigide puniant. 5) Et D. Pe-

1) Zijn overlijden werd door het generaal kapittel van 1575 nogmaals gemeld.

2) Op last van het generaal kapittel van 1574 was zijn overplaatsing naar Monnikhuizen gelast: „Et fr. Petrus clericus redditus professus domus Zerickzee, ibidem [sc. in domo Trajecti] hospes, vadat hospitatum ad domum Monachorum.”

3) Overleden in 1584 of 1585. (c. 1585).

4) Deze was op last van het generaal kapittel van 1570 met een bijzondere opdracht naar Arnhem gezonden: c. 1570: „Et D. Phoppo, ibidem [sc. in domo prope Montem Sanctae Gertrudis] professus vadat hospitatum ad domum Monachorum, ibique exercent officium vicarii pro reformatione dictae domus.”

5) Blijkbaar is D. Jan van Tongeren, die inmiddels van Geertruidenberg naar het klooster te Lier was verplaatst, op

trus Esch(?) ibidem hospes vadat hospitatum ad domum Leodii ad ordinis voluntatem.”

c. 1569: „Et D. Lambertus vadat hospitatum ad domum Trajecti, prout petit.” 1)

c. 1574: „Et D. Joannes professus domus Monachorum, ibidem [sc. in domo Brugis] hospes, habeat patientiam et ibidem resideat donec aliter per visitatores provisum fuerit”. „Et D. Augustinus professus et vicarius domus Amsterdammensis, ibidem [sc. in domo Trajecti] hospes, vadat hospitatum ad domum Monachorum. Committimus et mandamus visitatoribus provinciae ut Domnos Wenceslaum 2) et Guilelmum Leendi, profossos domus Delfensis 3), in domo Monachorum hospitantes, ad priorem Coloniae mittant et dirigant, qui, auctoritate capituli generalis, apud se vel alibi collocabit.”

Waar de andere conventualen van Monnikhuizen een heenkomen hebben gevonden, leeren ons weer de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse:

c. 1580: „Obiit fr. Antonius de Repressa, conversus domus Monachorum, hospes in domo de Aniago.” 4)

dit punt ongezeggelijk gebleven, want in 1571 vermaande het generaal kapittel andermaal: „Et D. Joannes de Tungris ibidem [sc. in domo Lyrae] hospes abstineat amodo exercere artem chirurgicam et medicinam sub poena alias a capitulo generalis ordinata, scilicet carceris, quam visitatores, sine mora, si non se emendaverit, mandent exequutioni.” Drie jaren later werd zijn overplaatsing van Lier naar Brugge gelast: „Et D. Joannes de Tungris professus domus Monachorum, ibidem [sc. in domo Lyrae] hospes, vadat hospitatum ad domum Gandavi ad ordinis voluntatem.”

1) Aldaar overleden in 1582 of 1583. (c. 1583).

2) Wenceslaus de Plenevaux (*Biogr. Wbk.*, VII, 986).

3) Deze waren, na de verwoesting van het Delftsche klooster in 1572, naar Monnikhuizen gevlucht.

4) Het klooster B. Mariae de Anigo bij Valladolid (Spanje).

c. 1583: „Obiit D. Andreas professus domus Monachorum et olim prior domorum in Axpach 1) et Gemnice 4)“.

c. 1584: „Obiit D. Theodorus Blochovius professus domus Monachorum, hospes et vicarius in domo Maurbach.“ 2)

c. 1594: „Obiit D. Goswinus professus domus Monachorum, habitans in domo Confluentiae, qui 47 annis laudabiliter vixit in ordine.“ 3)

c. 1599: „Obiit D. Leo professus domus directae in Monichusen, hospes in domo Gemnice.“ 4)

c. 1628: „Obiit fr. Joannes Commotius conversus professus domus Monachorum in Arnheim, hospes in domo Sanctae Sophiae, habens missam de Beata Maria in septem provinciis Alemaniae.“ 5)

Opvallend is, dat na 1585 door het generaal kapittel slechts het overlijden wordt gemeld van 3 conventualen van Monnikhuizen, doch deze doodsberichten waren niet zelden onvolledig.

H. J. J. SCHOLTENS.

1) Het klooster Porta B. Mariae te Aggsbach aan den Donau (tusschen Weenen en Linz).

2) Het klooster „Vallis Omnium Sanctorum“ te Mauerbach, niet ver van Weenen.

3) Dit is Gozewijn van Utrecht, die in 1568 vicarius van Monnikhuizen werd. Zie blz. 69.

4) Het klooster „Tronus B. Mariae“ te Gemnitz (Oostenrijk).

5) Deze convers werd in Keulen door den uitgeweken prior van Monnikhuizen geprofest. Over hem: *Eph.* IV 509; *Dorl.* V, *Raissius* 58—59. Deze laatste auteur schrijft:

„Ultimus huius domus professus, frater Joannes Commotius, conversus, vir fuit vitae venerabilis. Hic peragratis plurimis Germaniae Superioris ac Inferioris Galliaeque locis, terra ma-

BIJLAGE.

Suppliek door Prior en convent van Monnikhuizen gericht tot Paus Clemens VI. 1350, 29 Mei.

Exponunt Sanctitati Vestrae humiles et devoti vestri... Prior et conventus domus vocate Monichusen, domus cartusiensis ordinis, Trajectensis diocesis, quod licet Reynardus, quondam tunc comes Chelrie, a Ludovico quondam de Bavaria, tanquam a vero Imperatore, nomen comitatus sui in nomen ducatus mutari fecit, tamen non ob hoc idem Reynardus quamdiu vixit nec post fuit declaratus nec nominatim denunciatus tanquam fautor dicti Bavari, nec in ecclesiis quibuscumque sitis infra terram ipsius Reynardi fuit cessatum nec cessatur aliququaliter a divinis. Verum postquam idem Reynardus viam fuit universe carnis ingressus, fere per triennium post, prior qui tunc erat domus predictae, ductus scrupulo conscientiae, cessari fecit et procuravit in eadem domo ex causa praedicta, et cessatum est jam per biennium et ultra et adhuc continue cessatur penitus a divinis. Ex qua cessatione comes, qui nunc est, cujus progenitores domus predictae fundatores extiterunt, contra priorem et fratres dicte domus graviter est commotus, et subversionem seu destructionem dicte domus comminatur. Supplicant igitur prior et conventus predicti humiliter et devote quatenus ipsis licentiam resumendi celebrationem divinorum dignemini mi-

rique saepe jactatus, et immensis pro Ordine susceptis exhaustisque laboribus, dissimulato habitu saepius inter haereticos alium se facere coactus, prodente cum vultus gratia, suspectumque eum reddente de sacerdotii nota, haud raro vitae discrimen incurrit.”

sericorditer indulgere, presertim cum dictus dominus comes, qui nunc est, domino Karolo regi Romanorum fidelis et obediens existat, et ob eodem rege mutationem nominis comitatus sui in nomen ducatus obtinuerit innovari, secundum suum recipiendum et homagium eidem faciendo.

Fiat cum fuerit absolutus dictus comes Reynardus. Et sine alia lectione, et sub sigillo Domini cardinalis Bellifortis. Fiat R.

Datum Avin. IIII Kal. junii anno IXo.

Vaticansch Archief,
Supplieken, vol. 20, fol. 23b.

ARMENZORG VANWEGE KERK EN STAAT IN DE 16DE EEUW.

EEN PASTOOR-KERKVOOGD TE
FRANEKER IN 1565.

De samenwerking tusschen kerkelijke en wereldlijke overheid inzake de bestrijding der sociale nooden werd in de 16de eeuw nog op een gemakkelijke en doeltreffende wijze verkregen. Het hier gepubliceerde document zij daarvan weer een nieuw en interessant bewijs.

Aan Karel V komt namelijk de eer toe, reeds in 1531 het initiatief te hebben genomen, — toen hij dus nog geen heer van *alle* Nederlandsche gewesten was —, om de armoede te bestrijden door verruiming der werkgelegenheid, beteugeling te bewerken van den lediggang, de landlooperij en bedelarij, die door de vele oorlogen een ontzettenden omvang hadden gekregen. 1) En de Kerk heeft 's Keizers maatregelen ten dezent naar de locale behoeften en gewestelijke nooden krachtig ondersteund en tot de verbetering der sociale misstan-

1) Vgl. voor Friesland de desbetreffende plakaten in het Friesch Charterboek, II, 598, plakk. 7 Oct. 1531, ook Groot (Holl.) Placcaetb. I, 469; verder Fr. Charterboek II, 598, 625, 644, alle gericht tegen de lediggangers, bedelaars, troggelaars, 18 Sept. 1533; Fr. Charterboek III, 659, gericht tegen de uitheemsche bedelaars e.d., 12 Nov. 1565; voor de 17de eeuw raadplege men vervolgens Fr. Charterboek V, 322, 640, 665, 681, 694, 703; dl. VI, 279, 280, 283, 419.